

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV BOHEMISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**JAZYK A STYL DAVIDA JANA ŽÁKA V ŽIVOTOPISNÉM
ROMÁNU NÁVRAT KRÁLE ŠUMAVY**

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Bohumila Junková, CSc.

Autor práce: Aneta Becková

Studijní obor: Bohemistika

2016

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáváním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 15. 7. 2016

.....

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí své bakalářské práce doc. PaedDr. Bohumile Junkové, CSc. za odborné vedení, ochotu, cenné rady a připomínky při zpracování tématu.

ANOTACE

Bakalářská práce je soustředěna na lingvistickou analýzu životopisného románu Davida Jana Žáka *Návrat Krále Šumavy* (2012). Teoretická část obsahuje stručnou charakteristiku funkčního stylu uměleckého zahrnující textovou a jazykovou výstavbu. Následující dvě kapitoly jsou věnovány životu a dílu Davida Jana Žáka a hlavní postavě románu Josefu Hasilovi.

Praktická část je zaměřena na samotný rozbor komunikátu, přičemž je členěna do jednotlivých rovin, a to foneticko-fonologické, morfologické, syntaktické a lexikální. Snahou je zde najít a popsat příznakové prvky vymykající se neutrálních spisovných jevů, které neobsahují dobový ani stylový příznak či expresivitu. Pásmo postav je konfrontováno s pásmem vypravěče.

Závěrem je zde výsledná charakteristika jazyka a stylu Davida Jana Žáka v díle *Návrat Krále Šumavy*.

ABSTRACT

This bachelor thesis is focused on linguistic analysis of the biographical novel *Návrat Krále Šumavy* (*The Return of the King of Sumava*; 2012) which is written by David Jan Žák. The theoretical part seeks to briefly describe literary style and its language. The following two chapters are dedicated to author's life and his work including information about the main character Josef Hasil.

The practical part is concentrated on the linguistic analysis itself. This analysis is separated in four linguistics levels: phonetic-phonological, morphological, syntactic and lexical. The main aim is to find and to describe the marked phenomena different from neutral standard in a comparison to the character's language and the author's language.

The result of this bachelor's work is the determination of David Jan Žák's characteristic language components and his style.

Obsah

ÚVOD.....	8
METODY PRÁCE.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 FUNKČNÍ STYL UMĚLECKÉ LITERATURY	11
1.1 TEXTOVÁ VÝSTAVBA UMĚLECKÝCH DĚL.....	12
1.1.1 KOMPOZICE	12
1.1.2 HORIZONTÁLNÍ ČLENĚNÍ.....	14
1.1.3 VERTIKÁLNÍ ČLENĚNÍ	15
1.2 JAZYKOVÁ VÝSTAVBA UMĚLECKÝCH DĚL	16
1.2.1 HLÁSKOSLOVNÁ A TVAROSLOVNÁ STAVBA TEXTU.....	18
1.2.2 SYNTAKTICKÁ STAVBA TEXTU	19
1.2.3 LEXIKÁLNÍ STAVBA TEXTU	20
2 AUTOR.....	23
3 JOSEF HASIL.....	25
II PRAKTICKÁ ČÁST	27
4 ROZBOR DÍLA	27
5 TEXTOVÁ VÝSTAVBA	27
5.1 HORIZONTÁLNÍ ČLENĚNÍ.....	28
5.2 VERTIKÁLNÍ ČLENĚNÍ	29
6 JAZYKOVÁ VÝSTAVBA.....	29
6.1 FONETICKO-FONOLOGICKÁ ROVINA	29
6.1.1 PÁSMO POSTAV	29
6.1.2 PÁSMO VYPRAVĚČE.....	31
6.1.3 SHRUTÍ	31
6.2 MORFOLOGICKÁ ROVINA	32
6.2.1 PÁSMO POSTAV	32
6.2.2 PÁSMO VYPRAVĚČE.....	34
6.2.3 SHRUTÍ	35
6.3 SYNTAKTICKÁ ROVINA.....	35
6.3.1 PÁSMO POSTAV	35
6.3.2 PÁSMO VYPRAVĚČE.....	37
6.3.3 SHRUTÍ	39
6.4 LEXIKÁLNÍ ROVINA.....	39
6.4.1 DOBOVÝ PŘÍZNAK	39
6.4.2 STYLOVÝ PŘÍZNAK.....	40

6.4.3	KLADNÝ EXPRESIVNÍ PŘÍZNAK	43
6.4.4	ZÁPORNÝ EXPRESIVNÍ PŘÍZNAK	45
6.4.5	SLOHOVÝ PŘÍZNAK	47
6.4.6	VÝRAZY PŘÍSLUŠÍCÍ K JEDNOTLIVÝM ÚTVARŮM A POLOÚTVARŮM NÁRODNÍHO JAZYKA	48
6.4.7	OBRAZNÁ POJMENOVÁNÍ	49
6.4.8	FRAZEOLOGISMY	54
	ZÁVĚR	55
	SEZNAM LITERATURY	59

ÚVOD

Přelom 40. a 50. let 20. století byl dobou obrovského společenského přerodu. Dobou, kdy nastolená komunistická vláda začínala uplatňovat moc v celém svém rozsahu, zatímco se postupně začal vytrácet respekt k jedinci jako individualitě, jeho schopnostem, lidským právům a životu ve své nejprostší podobě. Bylo to období nekončící šedi, strachu, perzekucí a snad i bezmoci. Zmizelo ze světa hrdinství, čest a upřímnost? Ve společnosti stále existovali lidé, hrdinové, kteří se nechtěli, ani nemohli podvolit, jimž velela ryzí lidská přirozenost vzepřít se. Takovým hrdinou byl bez nadsázky i Josef Hasil, nepolapitelný nekorunovaný Král Šumavy, jehož životní příběh ve svém románu zpracoval David Jan Žák.

Vytyčeným cílem této bakalářské práce je lingvistická analýza jazyka a stylu Davida Jana Žáka v životopisném románu *Návrat Krále Šumavy* (2012). Práci celkově dělíme na teoretickou a praktickou část. V teoretické části vymezujeme funkční styl umělecký. V rámci textové výstavby věnujeme naši pozornost hlavně kompozici, s níž souvisí problematika horizontálního a vertikálního členění uměleckého textu. Následuje kapitola pojednávající o jazykové výstavbě uměleckých děl. Jednotlivé podkapitoly poté zahrnují dané jazykové roviny, a to hláskoslovnou a tvaroslovnou, morfologickou, syntaktickou a nakonec lexikální. Následující dvě kapitoly jsou věnovány autorovi Davidu Janu Žákovi, jeho životu a dílu, načež navazuje pojednání o reálné hlavní postavě románu, Josefu Hasilovi.

V praktické části připojujeme stručný rozbor díla, jenž obsahuje kritické ohlasy recenzentů a autora na jeho román, *Návrat Krále Šumavy*. Krátce pojednáváme o textové výstavbě této prózy, s čímž souvisí, jakým způsobem je konkrétní dílo horizontálně a vertikálně členěno. Samotná lingvistická analýza textu tvoří dominantní součást této práce. Při rozboru se držíme struktury – pásmo postav a pásmo vypravěče. Naším cílem je nalézt a popsat příznačné prvky konkrétního pásma, dále pak objevit shodné jevy obou pásem nebo naopak vyzdvihnout určité rozdílnosti mezi nimi.

Mimo jiné pracujeme s odbornými stylistickými publikacemi, na jejichž základě se můžeme domnívat, že v oblasti hláskosloví a tvarosloví objevíme výraznější rozdíly mezi pásmem postav a vypravěče v podobě nespisovných jevů. Z hlediska syntaxe bychom mohli očekávat co do délky bohatší větné konstrukce apod. Hovoříme-li o

lexiku, předem shledáváme, že se jedná o odvětví velice rozmanité bez jasné vytyčených hranic, tudíž v něm očekáváme na příklad výraznou expresivitu.

Závěrem shrnujeme naše nabyté poznatky. Předchozí námi stanovené domněnky jsou poté potvrzeny, nebo vyvráceny, přičemž jsme schopni charakterizovat jazyk a styl Davida Jana Žáka v románu *Návrat Krále Šumavy*.

METODY PRÁCE

Primární materiál této práce představuje román *Návrat Krále Šumavy* (2012) od Davida Jana Žáka. Danou prózu analyzujeme pouze z lingvistického hlediska, zatímco samotný obsah díla blíže nekomentujeme. Náš zájem je soustředěn zejména na jazykovou stavbu díla. Největší prostor zaujímá lexikální rovina, jejíž problematika se ukazuje jako nejrozšířenější a nejbohatší. V obou pásmech se věnujeme příznakovým jevům, které v pásmu postav zastupuje nespisovnost a v pásmu vypravěče naopak spisovnost.

Excerpovaný materiál je analyzován na základě jmenovaných jazykových rovin. Konkrétní prvky nalezené v obou pásmech dále uvádíme ve shrnutí pokaždé na konci kapitoly. Naší snahou je zde porovnat a vytyčit typické rysy objevující se v určených jazykových rovinách textu.

Při práci využíváme odborné a časopisecké publikace. Teoretická část se především zakládá na odborné publikaci autorek M. Čechové, M. Krčmové a E. Minářové, a to *Současné stylistice* (2008). Dále okrajově pracujeme se *Stylistikou češtiny* (1991) od kolektivu autorů vedeným J. Chloupkem a s publikací J. V. Bečky *Česká stylistika* (1992). Nahlížíme do publikace *Stylistika pro žurnalisty* (2011) od E. Minářové nebo do publikace *O stylu moderní české prózy* (1960) od L. Doležela. V praktické části čerpáme teoretické poznatky především z *Příruční mluvnice češtiny* (1995). Při zkoumání konkrétních jevů následně využíváme slovníky. Základní zdroj pro nás představuje *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost* (2005). Výklad o jednotlivých lexémech doplňujeme ze *Slovníku nespisovné češtiny* (2006) od J. Huga a ze série slovníků pod vedením Františka Čermáka *Slovník české frazeologie a idiomatiky* (2009).

I TEORETICKÁ ČÁST

1 FUNKČNÍ STYL UMĚLECKÉ LITERATURY

Funkční styl, jenž na jedné straně propojuje jak funkci komunikativní, tak funkci estetickou, nazýváme **styl umělecké literatury** neboli **styl umělecký**. Do této oblasti obvykle spadají veškerá díla krásné literatury. Hovoříme zde nejen o dílech v dané době aktuálních, ale také o starší literární produkci či literárních překladech. Tyto složky uměleckého stylu se podílejí na utváření literární tradice, jež následně formuje jeho normy. Z hlediska různorodosti umělecké literatury je stanovení společných charakteristických znaků literárních děl nesnadné. „Podobně je obtížné hledat jednotnější stylové normy spojující vyjadřování uměleckých osobností v různých generacích, a to i při stejném žánru (např. styl historického románu Jiráskova, Vančurova, Kratochvílova a Vrbové).“¹ Tento problém obdobně nastává i v případě, chceme-li sjednotit tyto normy uvnitř jedné generace, např. styl Karla Čapka a Vladislava Vančury. Mnohdy dochází také ke stylovým odlišnostem u jednoho autora ale různých děl, jako příklad lze uvést *Moudrého Engelberta* a *Narodil se* od Jaromíra Johna. Jednotnou stylovou normu nenalezneme ani u téhož autora v oblasti dětské literatury, dokladem toho jsou např. prózy Václava Čtvrťka. „Proto se společné označení stylu projevů se zvýrazněnou estetickou funkcí chápe někdy jako pouhé označení množiny singulárních stylů uměleckých děl, jindy jako souhrnné označení stylů autorských.“² V neposlední řadě tyto styly zahrnují literární druhy – lyrika, epika a drama.

Jednou z hlavních funkcí uměleckého stylu je funkce **esteticky sdělná**, popř. **estetická** a **sdělná**. Úkolem esteticky sdělné funkce bývá obvykle působení na čtenářovy city, podnícení jeho představitosti či obohacení vnitřního života. Literární dílo může dokonce do jisté míry ovlivnit čtenářovy celkové postoje, ať už etické nebo věcné. „Účinnost uměleckého slovesného díla netkví jen v účinnosti myšlenek (ta je ovšem podmínkou), nýbrž i v účinnosti jazykové formy, kterou jsou myšlenky vysloveny.“³ Podoba jazykové formy tedy představuje neoddělitelnou součást daného literárního díla. V rámci jednotlivých komunikátů uměleckého stylu ovšem nehovoříme

---

¹ KRČMOVÁ, M. (2008): Deklarování estetické funkce jako konstituující faktor projevu. Styl umělecké literatury. In ČECHOVÁ M. – KRČMOVÁ, M. – MINÁŘOVÁ, E., *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 298.

² Tamtéž, s. 298.

³ BEČKA, J. V. (1992): *Česká stylistika*. Praha: Academia, s. 31.

o komunikaci jako takové, nýbrž máme na mysli určitou nápodobu komunikace. Funkční styl umělecký poskytuje autorům široké možnosti subjektivního vyjádření. Příjemci jsou v tomto případě nuceni přistoupit na umělcův záměr, a na základě svých předchozích zkušeností i dobových konvencí správně dekodovat realizaci tohoto záměru. Prostřednictvím uměleckých děl dochází k vyobrazení reálných nebo fiktivních událostí. Zatímco jejich následná interpretace zůstává na čtenáři samotném. V takovém případě dochází ke stírání hranic mezi událostmi původně reálnými a fiktivními. Zde se uplatňuje také fakt, že každý čtenář působí jako individualita, a jako individualita také dané dílo interpretuje.

Charakteristickou vlastností uměleckých děl je tzv. **poetičnost** neboli literárnost. Tato vlastnost se obvykle projevuje jako „vědomá snaha autora vytvořit aktivní práci s jazykovými (i tematickými) prvky dílo esteticky účinné.“⁴ Jako rozhodující činitel v této otázce vystupuje pouze samotný autor. Ten volí prvky poetizace na základě subjektivního postoje a individuálnosti. V jednotlivých literárních dílech se poetičnost může projevovat nejrůznějšími způsoby. Jedním z nich může být např. uspořádání verše či výskyt historismů, archaismů apod., ale také prvky, jež zahrnují kompozici, pointu nebo ilustraci díla.

1.1 TEXTOVÁ VÝSTAVBA UMĚLECKÝCH DĚL

Jak jsme již zmiňovali výše, způsob poetizace uměleckých děl do značné míry ovlivňuje jejich textovou výstavbu. Z hlediska formální stránky musíme o konkrétním díle uvažovat jako o kompaktním celku. Prostřednictvím výstavby textu je dále zajištěna určitá hierarchizace díla. Tím máme na mysli složky zajišťující např. střídání či prolínání časových rovin nebo vztahy mezi konkrétními motivy v díle a další.

1.1.1 KOMPOZICE

Pojmem kompozice rozumíme postup organizace jazykového projevu, a to jak v rámci celku, tak jeho částí. J. V. Bečka (1992) považuje za nejjednodušší kompoziční prvek větný celek. Zatímco se větné celky dále začleňují do nadvětných souvislostí, rozlišujeme dle jejich způsobu sepětí tzv. „větné linie několikerého druhu“⁵. Tyto větné linie pak zakládají vyšší celky běžně označované jako tematické úseky, které se od sebe

---

⁴ KRČMOVÁ, M. (2008): Deklarování estetické funkce jako konstituující faktor projevu. Styl umělecké literatury. In ČECHOVÁ, M. – KRČMOVÁ, M. – MINÁŘOVÁ, E., *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 300.

⁵ BEČKA, J. V. (1992): *Česká stylistika*. Praha: Academia, s. 283.

odlišují zejména svou délkou, tzn. jednoho či několika odstavců. Organizaci tematických úseků nazýváme tematickými postupy.

Na základě výše zmiňovaného můžeme říci, že rozsáhlé projevy objevující se zejména v románové tvorbě, mají složité členění (na díly, oddíly, kapitoly apod.), čímž dochází také k náročnému uspořádání kompoziční hierarchie. K tomu se vztahují i tematická pásma, kterých může být hned několik. Tato pásma se mohou navzájem různě střetávat nebo kombinovat.

Kompozice poskytuje autorovi uměleckého díla značně svobodnou volbu ve smyslu realizace. Autor si zcela individuálně přizpůsobuje kompoziční prostředky tak, aby dosáhl svého záměru. V rámci uměleckého díla tyto prostředky sehrávají důležitou úlohu. S jejich pomocí autor dokáže vytvořit např. chvíli napětí nebo dějový zvrat. „S vlastní kompozicí souvisí i přísný výběr motivů, které jsou vyjádřeny neutrálně, ale i těch, jež jsou jazykově zvýrazněny.“⁶ Tím máme na mysli zejména explicitní složku kompozice, a to znamená práci se syntaxí a tropy. Nicméně stranou nesmí zůstat ani implicitní složka, tzn. to, co si je čtenář nucen domýšlet.

Slohové postupy uplatňující se v oblasti krásné literatury považujeme za smíšené. Zatímco v dramatických textech se z velké části střídají vyprávěcí pasáže s dialogy, naopak v lyrice dostává značný prostor slohový postup úvahový nebo popisný. Epika se vyznačuje slohovým postupem vyprávění, to však bývá dále obohaceno o úvahové a popisné pasáže. „Epický text je založen na postupné dějové vyprávěcí linii, v jednotlivých žánrech je pak tato linie různě modifikována: velká epika spojuje více než jednu dějovou linii, v menší epice jde o linii jedinou.“⁷ Postupným vývojem v rámci umělecké literatury došlo také k různým obměnám u stávajících slohových postupů. Tím máme na mysli na příklad „umělecké vyprávění, líčení (literární popis), literární charakteristiku a uměleckou modifikaci postupu úvahového“⁸.

---

⁶ KRČMOVÁ, M. (2008): Deklarování estetické funkce jako konstituující faktor projevu. Styl umělecké literatury. In ČECHOVÁ, M. – KRČMOVÁ, M. – MINÁŘOVÁ, E., *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 303.

⁷ Tamtéž, s. 304.

⁸ Tamtéž.

1.1.2 HORIZONTÁLNÍ ČLENĚNÍ

Horizontální členění textu představuje lineární rozdělení na **úvod**, **střed** a **závěr**. Úkolem těchto členících složek je celkové ohraničení daného písemného projevu. Členění textu začíná již od názvu titulu, jehož charakter je určen dle konkrétního zaměření (př. publicistický titulek, název odborné práce apod.). V případě umělecké literatury plní název titulu obraznou funkci. Adresát se jeho prostřednictvím nedozví prakticky nic z obsahu díla. Název titulu spadajícího do oblasti umělecké literatury má ve většině případů charakter vlastního jména (př. *Dita Saxová*, *Babička*) nebo větné konstrukce (př. *Vždyť přece lézat je snadné*, *Pršelo jim štěstí*).

Úvodní části beletristických děl nabývají převážně informativní nebo popisnou formu. S informativním typem úvodu se setkáme pouze vzácně např. v úvodní části *Babičky* od Boženy Němcové. Tento typ úvodu využije spíše stylisticky zkušený autor. Primárním úkolem popisné formy je vytvořit základ pro nadcházející vyprávění. Čtenáři se v tomto případě setkávají s rozsáhlými pasážemi, ve kterých autoři často zacházejí do nejmenších detailů. Z toho důvodu se tato díla netěší přílišné čtenářské oblíbenosti. V dnešní době jsou především oceňována díla, která úvodní pasáž postrádají, tudíž tak začínají přímo dějem.

Závěr díla může mít hned několik podob. „Autor skončí příběh prudce, kdy napětí vrcholí, a jeho doznívání ponechává čtenáři, aby svou vlastní obrazností dokončil logiku plného závěru.“⁹ Dále existuje varianta pozvolného závěru. Ten může být vzhledem k předchozímu ději vyjádřen kontrastně např. citově laděnou scénou. Nejčastěji se však setkáme s vyústěním v podobě závěrečné pointy, úvahy nebo zajímavým výrokem k zamyšlení.

„Součástí horizontálního členění psaného projevu je i rozdělení na **kapitoly** (v rozsáhlejších textech) a na **odstavce**.“¹⁰ S pomocí odstavců dochází ke zdůraznění vybrané informace. V uměleckých typech textů není výjimkou, že je odstavec tvořen pouze osamocenou větou, nebo se stává nástrojem poetizace. Nicméně dělení na odstavce převážně funguje jako orientační prvek uvnitř textu.

---

⁹ BEČKA, J. V. (1992): *Česká stylistika*. Praha: Academia, s. 413.

¹⁰ KRČMOVÁ, M. (2008): Stylistické aspekty výstavby textu. In ČECHOVÁ, M – KRČMOVÁ, M. – MINÁŘOVÁ, E., *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 119.

1.1.3 VERTIKÁLNÍ ČLENĚNÍ

Vertikální členění textu lze definovat jako „způsoby vyjádření odrážející hierarchii jednotlivých informací a jejich vzájemné vztahy.“¹¹ Tyto způsoby členění vykonávají svou funkci uvnitř písemného projevu, zatímco díky intertextovosti je mohou dokonce přesahovat. Detailní členění a způsob se liší typem a zaměřením textu. V úvahu je nutné brát také adresáta.

Vertikální členění se v rámci epického textu projevuje na základě změny perspektivy autora nebo volby **dějových pásem** a vzájemných vztahů mezi nimi. Každé umělecké dílo obsahuje jedno, nebo více základních pásem. Základní pásmo je dále rozvíjeno dalšími průvodními pásmi, jež se k němu připojují různými způsoby. Touto formou je zajištěna celková koherence daného díla. Průvodní pásma zakládají vedlejší dějovou linku zahrnující nové postavy díla. Tímto se dostáváme k pojmům **konvergentní** a **divergentní** pásmo. Konvergentní pásmo představuje nový vedlejší dějový proud, který postupně splyne v jeden celek spolu se základním pásmem. Stane se tak na základě uvolnění vedlejších pásem a následného úplného přerušení souvislosti, „tzv. ostrého přeryvu“¹². Jakmile se přerušená souvislost pásem opět obnoví, dojde k vytvoření již zmiňovaného konvergentního pásma. Naopak oddělením vedlejšího pásma ostrým přeryvem od pásma základového vzniká divergentní pásmo. Takto oddělená pásma se znovu neslučují.

V epice se vertikální členění textu odráží v pásmu vypravěče a postav. Z pohledu stylistiky představuje problematika těchto pásem jednu ze základních otázek. Nejenže se promítá do textového uspořádání díla, ale také do jazykové výstavby. Pásmo vypravěče a postav se od sebe odlišují. Jednotlivým rozdílům se v moderní české literatuře věnoval L. Doležel (1960). Ten čerpal zejména z děl klasické literatury, přičemž tak ustanovil základní charakteristiku těchto pásem. Na základě typických znaků bychom řeč postav mohli charakterizovat jako výsledek stylizace každodenní mluvy, v níž převládaly zvláště nespisovné prvky. Naopak v řeči vypravěče dominovala spisovná podoba jazyka.

Zatímco znaky určující pásmo postav považuje L. Doležel (1960) za značně příznakové, pásmo vypravěče působí převážně bezpříznakově. Příkladem příznakovosti pásma postav uvádí výskyt všech mluvnických osob slovesa a časů. Za další „přítomnost

---

¹¹ KRČMOVÁ, M. (2008): Stylistické aspekty výstavby textu. In ČECHOVÁ, M – KRČMOVÁ, M. – MINÁŘOVÁ, E., *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 120.

¹² BEČKA, J. V. (1992): *Česká stylistika*. Praha: Academia, s. 414.

apelových a expresivních prostředků¹³ nebo prostředky vztahující se k mimojazykové situaci apod. Nejnápadnější prvek tohoto pásma ovšem představovalo grafické znázornění za pomoci uvozovek či věty uvozovací. Oproti tomu bezpříznakové pásmo vypravěče bylo obvykle zastoupeno pouze jednou mluvnickou osobou, a to třetí. Slovesný čas byl převážně vyjádřen préteritem. Pásmo vypravěče postrádalo expresivní a apelové prostředky. Po grafické stránce toto pásmo nebylo zvláště vyznačováno.

Z výše uvedené charakteristiky vyplývá, že právě rozdílná uspořádání obou dějových pásem tvořila v dílech klasické literatury striktně oddělené části. Avšak z hlediska literárního vývoje se situace začala postupně měnit, a přitom docházelo k přerušování hranic pásem vypravěče a postav, čímž se vytvořila tzv. přechodná pásma. Kromě řeči vypravěče, jež v některých případech zahrnuje nepřímou řeč postav, také vznikla **nevlastní přímá řeč**, kterou dnes nazýváme **polopřímou řečí** a **řečí smíšenou**. Nevlastní přímá řeč se často využívá k vyjádření vnitřního monologu postav. Tuto řeč graficky neoznačujeme uvozovkami. Polopřímá řeč má většinu znaků shodných s klasickou podobou přímé řeči, avšak svým vyjádřením se přesouvá do třetí osoby. Nakonec řeč smíšená, která vykazuje znaky subjektivního hodnocení určité situace z pohledu postavy nebo vyjadřuje časové či místní vztahy. Tento typ řeči považujeme za nejméně vyhraněný, a proto dochází k jeho postupnému vytrácení z dnešní podoby literatury.

Postupným stíráním hranic mezi pásmy může dojít také k narušení, nebo úplnému vymizení dějového napětí. Cizí dialog je tak reprodukován prostřednictvím dalšího vyprávění. Klasické členění na pasáže dialogické a monologické rovněž mizí. Dnes se do popředí dostávají texty, ve kterých se mění perspektivy vyprávění často bez zřejmých signálů. Texty pak mohou působit fragmentárně.

1.2 JAZYKOVÁ VÝSTAVBA UMĚLECKÝCH DĚL

„Stylová norma novočeské literatury se začala utvářet až v 19. století. Základem se tu stala koncepce **básnického jazyka**, kterou propracoval Josef Jungmann.“¹⁴ Podle Jungmanna měl být jazyk krásné literatury exkluzivním prvkem jak v oblasti lyriky a epiky, tak v dramatu. Do té doby neobvyklé výrazové prostředky, jež stály v kontrastu s neutrální podobou spisovného jazyka, se začaly podílet na poetizaci uměleckého díla.

¹³ DOLEŽEL, L. (1960): *O Stylu moderní české prózy*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, s. 50.

¹⁴ KRČMOVÁ, M. (2008): Deklarování estetické funkce jako konstituující faktor projevu. Styl umělecké literatury. In ČECHOVÁ, M. – KRČMOVÁ, M. – MINÁŘOVÁ, E. *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 308.

Ve 20. a 30. letech 20. století se problematice básnického jazyka rovněž věnovali členové Pražského lingvistického kroužku, zejména pak Jan Mukařovský. Ten rozpracovává koncepci jazyka básnického ve smyslu **jazyka funkčního**, to znamená jako „souboru vyjadřovacích prostředků určených (v rámci spisovného jazyka) obecným cílem komunikace, v tomto případě cílem estetickým.“¹⁵ Členové Pražského lingvistického kroužku jednak poukazují na zcela nezávislé postavení básnického jazyka v rámci spisovné normy a jeho souvislost s celkem národního jazyka, a jednak zdůrazňují úzké spojení s jazykem mimo umělecký okruh. V popředí zájmu pro Mukařovského pak stojí sám jazykový znak, který je podle něj zdrojem estetické hodnoty básnického jazyka. Jeho primární sdělná funkce není v tomto směru nijak upozaděna.

Otázka vztahu uměleckých děl a spisovného jazyka vyvstává napříč literárními generacemi. Obecně však můžeme konstatovat, že bez přítomnosti neutrální vrstvy spisovného jazyka není možná patřičná realizace estetické složky literární komunikace. Znalost spisovné neutrální podoby jazyka také umožňuje identifikaci těch prvků, jež se podílejí na stylizaci samotné. Autor uměleckého díla obvykle čerpá jazykový materiál ze všech vrstev národního jazyka. Tím máme na mysli jak stávající spisovnou normu, tak další strukturní či nestrukturní jazykové útvary. Záleží pouze na tvůrčích schopnostech a záměru daného autora, jak dokáže jednotlivé jazykové prostředky využít a tříbit tak svůj subjektivní styl.

Z hlediska autorského projevu můžeme říci, že existují určité limity stanovené literární tradicí. Umělecké dílo je na příklad často konfrontováno s dobovým estetickým kánonem jazykového vyjadřování literatury. Dochází tak k přiblížení, nebo naopak k překročení a vzdalování od tohoto dobového kánonu. „Popsat stylovou normu krásné literatury je neskutčné, protože v rozsáhlém a mnohotvárném korpusu děl najdeme vždy doklady na tendence zcela protichůdné.“¹⁶ Můžeme se tak setkat s díly typickými hojným výskytem obrazných vyjádření či rozsáhlou větnou skladbou, či naopak s texty s prostou větnou stavbou a minimálním výskytem obrazného vyjádření.

---

¹⁵ KRČMOVÁ, M. (2008): Deklarování estetické funkce jako konstituující faktor projevu. Styl umělecké literatury. In ČECHOVÁ, M. – KRČMOVÁ, M. – MINÁŘOVÁ, E. *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 309.

¹⁶ Tamtéž, s. 310.

1.2.1 HLÁSKOSLOVNÁ A TVAROSLOVNÁ STAVBA TEXTU

Jedním z autorských záměrů je vytvořit dílo zcela originální jak po stránce tematické, tak po stránce stylistické. Z pohledu hláskosloví a tvarosloví autoři ozvláštňují své texty za pomoci aktualizace, resp. **formální aktualizace**. Té ovšem předchází výrazné narušení konvence. Formální aktualizace není vždy kladně přijata ze strany čtenářů, jelikož je omezena „grafickým obrazem ustáleným v psaných textech.“¹⁷ Pravopisu se podřizuje také interpunkce. Ojedinele lze objevit texty vytvořené na základě stylizace nářečí. V takových textech dochází pouze ke stylizaci replik dialogů. Zatímco autoři značně využívají jednotlivé nespisovné lexémy, signály z oblasti hláskosloví a morfologie jsou v textu zastoupeny velice zřídka. Jejich funkce spočívá v udržení sourodosti kompletního textu. Obdobně tato situace nastává v rámci **obecné češtiny**. V uměleckých dílech nalezneme pouze omezenou škálu hláskových a tvaroslovných prvků spadajících do obecné češtiny. Tím máme na mysli hláskové jevy, zejména pak nejfrekventovanější výskyt **-ej** v kmeni a koncovce slov nebo **-ý** na místo **-é** rovněž v koncovce. Z tvarosloví uvedme zakončení 7. p. pl. **-ma**, minulá přičestí typu **nes** vybrané tvary konjugace.

V 60. letech 20. století se obecná čeština začala uplatňovat jako symbol umělecké svobody projevu. Nastalý obrat vyjadřování se začal nejdříve projevovat v literárních překladech, později v původní autorské tvorbě. Avšak tento obrat také znamenal rozdělení českého literárního prostoru zhruba do dvou skupin. Na jedné straně stáli autoři usilující o kultivovaný spisovný jazyk, na straně druhé autoři směřující ke stále důslednější destrukci daných norem. „Míšení různých variet národního jazyka už není prostředkem charakterizace, ale odrazem rozporuplnosti a provokativnosti projevu jako celku.“¹⁸ To znamená, že v jediném textu můžeme nalézt jak prvky obecné češtiny, tak dialektu přizpůsobeného autorovým požadavkům. Nemůžeme tak hovořit o dialektu v přesné regionální podobě.

V uměleckém textu nalezneme vedle nespisovných tvarů rovněž tvary zastaralé. V textu mají tyto tvary různou funkci. Jednak s jejich pomocí umělecké dílo snáze dobově zařazujeme, a jednak přispívají ke kultivaci jazyka postav i celkové poetizaci díla. V neposlední řadě tyto tvary dotvářejí charakteristiku postav či prostředí. Výjimkou není ani jejich působení v komické rovině díla. V některých případech

---

¹⁷ KRČMOVÁ, M. (2008): Deklarování estetické funkce jako konstituující faktor projevu. Styl umělecké literatury. In ČECHOVÁ, M. – KRČMOVÁ, M. – MINÁŘOVÁ, E. *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 313.

¹⁸ Tamtéž, s. 315.

fungují také jako kontrastní prostředky nebo prvky ironie. V oblasti spisovného jazyka se vyskytují knižní varianty typu infinitivu s -ti, přechodník minulý i přítomný, jmenný tvar adjektiv nebo předminulý čas.

Do hláskoslovné a tvaroslovné skupiny spadají také prostředky **neobvykle seskupených hlásek** či slov. Většinou se jedná o seskupení opakujících se stejných hlásek nebo hlásek zvukově podobných. Neobvyklé uskupení hlásek nalezneme zejména u onomatopoií či expresivně zbarvených výrazů, které se uplatňují nejen v literatuře pro děti. Z pohledu výstavby textu nabývá většího významu **zvukomalebnost**. „Zvukomalba vychází ze skutečnosti, že jednotlivé hlásky (a jejich seskupení) jsou více či méně libozvučné, eufonické.“¹⁹ Výrazného poetického účinku lze dosáhnout též kumulací více libozvučných hlásek najednou nebo vytvářením zvukových kontrastů. Lze uvést také paronomázií, která vzniká opakováním stejného kořene slova nebo přípon. V poezii dochází k opakování hlásek také z důvodu rytmického uspořádání a rýmu.

1.2.2 SYNTAKTICKÁ STAVBA TEXTU

Z hlediska syntaktické výstavby můžeme hovořit o značné variabilitě uměleckého textu. V uměleckém díle nalezneme jak rozsáhlá souvětí, tak věty jednoduché, dokonce i věty jednočlenné neslovesné. Zvláštní termín, **mluvenostní syntax**, zahrnuje syntaktickou výstavbu textu v řeči postav. Tato mluvenostní syntax obvykle představuje „stylizování syntaktických jevů typických pro spontánní mluvené projevy.“²⁰ V současnosti dochází ke stírání hranic mezi vypravěčem a postavami. Tímto se tyto jevy dostávají do kompletního projevu. Nicméně stylizace může probíhat zcela opačným směrem, to znamená, že autor zcela záměrně řeč postav odděluje od reálné komunikace, čemuž uzpůsobuje právě rovinu syntaktickou.

Jak jsme již zmiňovali výše, v rámci umělecké literatury dochází k uplatnění všech typů větných struktur, a proto dalším prostředkem poetizace může být též zvýšený výskyt vět určitého typu či osamostatněné výpovědní úseky. Tyto osamostatněné části se stále objevují v řeči vypravěče, ačkoliv častěji se s nimi setkáme v řeči postav. V uměleckém textu dochází i ke zcela opačnému trendu, a to ke spojení poměrně samostatných informací do jednoho celku. Tímto způsobem autor naznačuje

---

¹⁹KRČMOVÁ, M. (2008): Deklarování estetické funkce jako konstituující faktor projevu. Styl umělecké literatury. In ČECHOVÁ, M. – KRČMOVÁ, M. – MINÁŘOVÁ, E. *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 316.

²⁰Tamtéž, s. 311.

asociativní myšlení svých postav. Z hlediska poezie může dojít buď k celkovému souladu syntaktické stránky s členěním verše, anebo naopak k naprostému rozporu. Tento nesoulad se projevuje zrušením interpunkce a vyzdvižením role verše.

Výčet poetizačních prostředků doplňují obměny slovosledu, které jsou zastoupeny např. prostředky inverzními, tj. postpozice přívlastku shodného či přesun slovesa na konec věty. Dále sem zařazujeme časté subjektivní uspořádání slov. Mezi prvky poetizace také řadíme užití tázacích, přacích a zvolacích vět. Naši pozornosti rovněž nesmí uniknout ani syntaktické figury – asyndeton (bezespoječné spojení větných členů), polysyndeton (nadbytečné využití spojek), zeugma (spřažení vazeb), parenteze (vsuvka) a elipsa (výpustka).

1.2.3 LEXIKÁLNÍ STAVBA TEXTU

Lexikální výstavba uměleckých textů je obvykle velice pestrá. Pro krásnou literaturu je typický její rozsáhlý slovník, přičemž tzv. index opakování slov je, na rozdíl od jiných typů textů, poměrně nízký. Z důvodu koncentrace sdělení na menší ploše a celkové výstavby textu má nejpestřejší lexikum především poezie. Autoři se snaží nevyužívat stále stejná pojmenování v konkrétní části textu, a proto volí nejvhodnější synonymní lexémy. Tato snaha je nazývána jako **stylová disimilace** textu. Dojde-li ke kumulaci synonym v dané části textu, poté hovoříme o tzv. pleonasmu. Příčinou vzniku enumerace je kumulace kohyponym neboli slov souřadných. Při antitezi čili kontrastu dochází k využití antonymie.

V oblasti krásné literatury se běžně užívají lexémy se stálým stylovým příznakem. Tím máme na mysli takové lexémy „jejichž stylové zabarvení je patrné i mimo aktuální kontext.“²¹ Stylové zabarvení daného lexému samozřejmě souvisí jak s tématem textu, tak se subjektivním pojetím autora. Funkce daného příznakového výrazu v uměleckém díle se přizpůsobuje samotnému projevu. Z toho vyplývá, že „**stálá stylová hodnota se mění v hodnotu kontextovou.**“²² Dokladem této změny by mohl být zvýšený výskyt termínů nebo profesionalismů v textu.

Z hlediska slovní zásoby autoři obvykle čerpají z neutrální slovní zásoby, ačkoli striktně nedodržují její vymezení. V uměleckém textu se vyskytují jednak lexémy s jedním typem příznakovosti, které nazýváme jako **sourodé komunikáty**, a jednak

---

²¹ KRČMOVÁ, M. (2008): Deklarování estetické funkce jako konstituující faktor projevu. Styl umělecké literatury. In ČECHOVÁ, M. – KRČMOVÁ, M. – MINÁŘOVÁ, E. *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 319.

²²Tamtéž, s. 319.

lexémy plynoucí z celé oblasti národního jazyka. Tímto způsobem vzniká kontrast mezi vypravěčem a postavami nebo mezi postavami navzájem. Vzniklý kontrast, jenž se zároveň vymyká celkovému projevu, upoutá čtenářovu pozornost, čímž ovlivní i následnou interpretaci díla. Specifické lexikální jednotky jsou vždy důsledkem individuálního záměru autora.

Jednu ze zvláštních lexikálních vrstev uměleckého díla tvoří **poetismy**, což jsou „lexémy se stálou stylovou hodnotou tvořené nebo ustálené pro plnění specifické funkce uměleckých projevů – funkce estetické.“²³ Nehovoříme zde o početné ani v dnešní době dynamické vrstvě jazyka, nicméně z pohledu literárního vývoje docházelo k jejich záměrné tvorbě, čímž vynikali zejména májovci, lumírovci aj. Mezi poetismy řadíme např. složeniny (*lunojasný*), tvaroslovné obměny (*říš*, *být protivěn něčemu*), neobvyklé podoby lexémů (*pohrda*) nebo výrazy, jež zůstaly pouze znaky dobové normy (*poryv*, *luna*) atd. V okruhu poetismů stojí také tzv. **autorská slova** neboli autorské neologismy. Tento druh lexémů přispívá k finálnímu estetickému účinku.

Další příznakovou vrstvu jazyka uměleckých děl představují **dialektismy**. S těmito výrazy se běžně setkáme v próze a dramatu, kdežto v poezii pouze zřídka. V minulosti jejich užitím autoři zařazovali postavy do pro ně typického prostředí. V dnešní krásné literatuře dialektický prvek zastupuje funkci komična, nebo poukazuje na stáří postavy. Nejfrekventovanějšími prvky jsou dnes hovorové neboli **kolokviální a obecné lexémy**. Dále pak výrazy **slangové, profesní a frazeologické**. Výše jmenované prostředky považujeme za natolik rozšířené, že mohou být v textu užity zcela nepromyšleně, přičemž tak mohou ztratit svou aktualizaci funkci. Tyto lexémy se poté stávají pouhým projevem dobové vyjadřovací konvence. „Proces posunu lexikální stavby k nespisovnosti souvisí zřejmě s celkovými tendencemi stylizace k mluvenosti v uměleckém díle.“²⁴ S tím souvisí průnik dalších nespisovných obecně českých útvarů či změny v syntaxi a textové kompozici. Výskyt **argotických prostředků** je v rámci krásné literatury omezen vlivem jejich nesrozumitelnosti, proto figurují zejména jako prvky charakterizační.

Z neutrálního spisovného jazyka vystupují také prostředky **knižní a zastaralé**. Knížní výrazy byly v mnoha případech nástrojem vzosného literárního projevu. S těmito prostředky se v současné době setkáme poměrně často, přičemž je řadíme ke

---

²³KRČMOVÁ, M. (2008): Deklarování estetické funkce jako konstituující faktor projevu. Styl umělecké literatury. In ČECHOVÁ, M. – KRČMOVÁ, M. – MINÁŘOVÁ, E. *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 320.

²⁴Tamtéž, s. 322.

zcela individuálnímu stylu konkrétního autora. Četnost výskytu archaismů v krásné literatuře stále klesá. Oproti tomu postavení **historismů** se v současné době nijak nezměnilo. O těchto prvcích uvažujeme jako o zvláštních typech termínů. V uměleckých dílech lze mimo jiné nalézt **odborné** a **publicistické** výrazy. Zatímco v rámci odborné literatury považujeme termíny za výrazy neutrální, z hlediska umělecké literatury jejich přenesením „do uměleckého textu nabývají specifických stylových příznaků a nápadně se odlišují od běžné (neodborné) slovní zásoby.“²⁵

Další poetizační prostředky zastupují **citáty**, **citátové výrazy** i **aluze**. Citáty mohou být vyjádřeny nejen v rodném jazyce, ale také mohou mít cizojazyčnou podobu. Záleží pouze na autorovi, zda citát uvede v překladu, nebo v původním znění. V některých případech dochází k záměrnému prolínání dvou či více jazyků, a to zejména tehdy, pakliže za tím stojí snaha zachytit prostředí emigrace apod.

Expresivní výrazy, ať už zbarvené kladně nebo negativně, představují neoddělitelnou složku uměleckého díla. Kladná expresivita bývá především spojována s literaturou pro děti. Výrazy negativně expresivní mohou být v textu považovány za prostředky vysoce aktualizované. **Vulgarismy**, jež v minulosti zasahovaly hlavně do řeči postav, se dnes objevují uvnitř celého díla, dokonce i v názvu titulu (př. *Hovno hoří* – Petr Šabach). „Emocionalitu vnáší do textu i kumulace výrazů, které sice samy expresivní nejsou, ale mají negativní konotace.“²⁶ **Konotaci** lze jednoduše vysvětlit jako určitý druh „asociace formy a denotátu znaku ke znaku dalšímu.“²⁷ Příkladem konotace mohou být nepřímá obrazná pojmenování, metafora či metonymie. V uměleckém textu se využívá všech vztahů, které se ve slovní zásobě mohou uplatňovat, čímž máme na mysli např. polysémii, homonyma a paronyma.

V uměleckém textu se vždy objevují běžné přívlastky, jež zpřesňují význam substantiv. Zvláštním druhem přívlastku je pak také tzv. **epiteton** neboli básnický přívlastek, který plní převážně estetizující funkci. Autoři uměleckých děl hojně využívají **přírovnání** i jeho specifickou podobu, **metaforické přírovnání**. Stereotypnost vyjádření může být v textu podpořeno **opakováním slov**, a to i přesto, že zmíněný index opakování je velice nízký. Projevem tzv. **motivovaného opakování** jsou epizeuxis, anafora, epifora nebo epanastrofa objevující se hlavně v poezii.

---

²⁵ POŠTOLKOVÁ, B. (1980): K užívání termínů v současné beletrii. *Naše řeč*, 63, s. 14.

²⁶ KRČMOVÁ, M. (2008): Deklarování estetické funkce jako konstituující faktor projevu. Styl umělecké literatury. In ČECHOVÁ, M. – KRČMOVÁ, M. – MINÁŘOVÁ, E. *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 324.

²⁷ Tamtéž, s. 325.

2 AUTOR

David Jan Žák (*17. 2. 1971), básník, prozaik a také novinář, se narodil v jihočeských Prachaticích. Vystudoval Pedagogickou fakultu Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, obor český jazyk a literatura – výtvarná výchova. Navštěvoval také pětisemestrální seminář Film – video, z něhož vzešly jeho dva autorské hrané filmy. Už během svých studií na univerzitě pracoval v Melioracích České Budějovice (1988), Jednotném zemědělském družstvu Lhenice (1989) a především také v Československém rozhlasu (1993 - 1994). Po absolutoriu vystřídal několik zaměstnání publicistického zaměření. V roce 1995 nastupuje do jihočeského Rádia Faktor, kde dále rozvíjí své rozhlasové schopnosti. Mezi roky (1996 - 1999) působí jako reportér v nově vzniklé televizi TV Nova. Po tříleté zkušenosti s obrazovým typem média se David Jan Žák navrácí k práci v Českém rozhlasu (2000 - 2001). Ve stejné době se rovněž žije jako svobodný novinář. V roce 2002 se vrací ke své původní profesi učitele, a to na Středním odborném učilišti v Soběslavi. Vyučoval zde nejen český jazyk a výtvarnou výchovu, ale také dějepis a dějiny umění. V současné době David Jan Žák vyučuje na Česko - anglickém gymnáziu v Českých Budějovicích.

David Jan Žák publikuje rovněž časopisecky, zvláště pak v Tvorbě, Iniciálách, Tvaru, Labyrintu, Hostu, Literárním měsíčníku, Souvislostech, Welesu, Reví Mítinku nebo Obratníku. Přispívá také do regionálního tisku. David Jan Žák je též členem skupiny umělců Imbecilních realistů a stupidistů, s čímž souvisí jeho působení v imbecilně realistickém divadélku Karel jakožto herec, zpěvák a dramatik. Na poli výtvarné tvorby David Jan Žák absolvoval již několik svých samostatných i kolektivních výstav jak v České republice, tak v zahraničí.

Zpočátku své literární tvorby se věnoval především poezii. První sbírku básní *Jak padá podzim* vydal již v roce 1991. V roce 2007 vyšla zatím jeho poslední sbírka *Spodní zrcadla*. Žákovy básně byly rovněž přeloženy do několika jazyků – němčiny, francouzštiny, polštiny a ruštiny. Po vydání experimentální prózy *AXE Africa* (2006), se začíná více věnovat také prozaické tvorbě. V rámci různých stylových a časových rovin zde řeší otázku mezilidských vztahů, přičemž dochází k prolínání několika dějových pásem. V této knize nalezneme zřejmou inspiraci surrealismem a magickým realismem. V témže roce přispívá vedle Jiřího Hájíčka či Petra Šabacha do povídkového svazku s názvem *Leonardův kabinet* edice Česká povídka. V mystickém krimi thrilleru *Ticho* (2009) odehrávajícím se v prostředí temné Šumavy se setkáváme s nevidomým

sochařem, který pomáhá s vyšetřováním vražd mladých dívek. Román *Návrat Krále Šumavy* (2012) založený na výjimečných životních událostech skutečného hrdiny, Josefa Hasila, v kontextu dějinných událostí 50. let 20. století se stal okamžitým bestsellerem pyšnicím se obrovskou čtenářskou oblíbeností napříč všemi generacemi. O rok později David Jan Žák vydává literární reportáž, *Král Šumavy* (2013), k novému vydání románu od Rudolfa Kalčíka *Král Šumavy* (1960). Kalčíkův pohled na příběh Krále Šumavy je protknut komunistickou ideologií a propagandou, tudíž se od skutečně pravdivých událostí v mnohém liší. Kalčík byl rovněž spoluautorem scénáře k filmu Karla Kachyni, *Král Šumavy*, z roku 1959. David Jan Žák se proto ve své reportáži kriticky vyjadřuje k této verzi příběhu, přičemž se pokouší o „pravdivější pohled než je ten zatížený ideologií.“²⁸ V současné době se na motivy Žákova románu točí mezinárodní z poloviny animovaný dokument.

---

²⁸ KOBLENC, V. (2013): David Jan Žák hledá a píše pravdu o Králi Šumavy. *Českobudějovický deník*, č. 284, s. 7.

3 JOSEF HASIL

Bývalý převaděč a spolupracovník americké zpravodajské služby, Josef Hasil (*8. 2. 1924), se narodil v malé šumavské obci Zábrdí u Prachatic. Spolu se svými sourozenci, třemi bratry a třemi sestrami, vyrůstal ve velice nuzných poměrech pouze se svou maminkou. Během druhé světové války byl nuceně nasazený v německém Pasově, odtud se mu ovšem podaří v roce 1945 uniknout a dostat se zpět do Čech. V této době začíná také spolupracovat s partyzány. Po konci války se vyučil bednářem, nicméně krátce na to se hlásí ke Sboru národní bezpečnosti, mezi jehož členy je následně přijat. Na začátku roku 1948 je Josef Hasil přidělen k pohraničnímu útvaru ve Zvonkové na česko-rakousko-německém trojmezí. Téhož roku začíná v této oblasti působit jako skrytý převaděč v uniformě SNB, čímž dává mnoha prchajícím lidem naději v lepší život mimo socialistické Československo. V říjnu 1948 během jedné z dalších převáděcích akcí Josef Hasil zabloudil se skupinou lidí v mlze. Dezorientovaná skupina narazila v husté mlze na německou stráž, i přesto se však Josefu Hasilovi podařilo uniknout. Krátce na to byl zatčen, jelikož osoba, u které vyčerpaný Hasil žádal o trochu vody, jej udala.

Nechvalně proslulý prokurátor a soudce v jedné osobě, Karel Vaš, odsuzuje Josefa Hasila k devíti letům věznění za zločin úkladů proti republice. Soudce Vaš byl mimo jiné angažován v případě justiční vraždy generála Heliodora Píky. Josef Hasil se měl těsně před svým uvězněním oženit s Marií Vávrovou, s níž má syna Josefa Vávru. Ke svatbě s Marií už nikdy nedošlo. Hasil si nejdříve odpykával svůj trest ve věznici na Borech a poté v Dolním Jiřetíně, kde byl nucen k práci v uhelných dolech. Ve vězení strávil půl roku. V květnu 1949 se mu však podaří spolu s dalším vězněm Antonínem Vítkem uprchnout přes hranice do Bavorska.

V Bavorsku začíná Josef Hasil spolupracovat jako agent-chodec s americkou zpravodajskou službou CIC, dnešní CIA. K Hasilovi se přidává také jeho bratr Bohumil. Spolu s dalšími agenty převádějí přes šumavské kopce do Německa. Josef Hasil si rovněž vytváří na české straně hustou síť informátorů a spolupracovníků, kteří mu v Čechách tajně pomáhají. V této době se stává obrovskou hrozbou pro udržení pořádku v socialistickém režimu, čímž získává pojmenování Král Šumavy. V září 1950 tragicky zahynul Bohumil Hasil, který byl zabit při přestřelce v Českých Žlebech. Zde byl také anonymně pohřben u hřbitovní zdi a v duchu tehdejší doby vymazán z historie.

Bezpečný přechod přes hranice byl postupně složitější a nebezpečnější. V roce 1953 byla zbudována tzv. železná opona, kvůli níž byl nenápadný přechod přes hranice znemožněn. Josef Hasil a ostatní agenti proto ukončují svou působnost na území Československa. Hasil ještě nějakou dobu zůstává v Bavorsku, zhruba po roce však odjíždí do Spojených států. Hasil zde začíná doslova od nuly. Zpočátku vystřídal několik zaměstnání. Nakonec se stává zaměstnancem General Motors, kde setrvává až do důchodového věku. Josef Hasil dodnes žije na předměstí Chicaga. Prezident Václav Havel jej v roce 2001 vyznamenal Medailí Za hrdinství.

II PRAKTICKÁ ČÁST

4 ROZBOR DÍLA

Hlavním cílem této bakalářské práce je analýza jazyka a stylu Davida Jana Žáka v románu *Návrat Krále Šumavy*. Tento román byl vydán v roce 2012 v pražském nakladatelství Labyrint. Příběh Krále Šumavy můžeme považovat za literární rekonstrukci života Josefa Hasila, nepolapitelného převaděče z řad SNB nebo agenta americké CIC. David Jan Žák o své knize tvrdí: „Je to klasický román, ale opírá se o vzpomínky samotného Hasila, svědectví pamětníků i archivní dokumenty.“²⁹ Soudobé recenze hodnotí tento literární počín převážně kladně. Recenzenti vyzdvihují právě Žákovu „poctivost a důslednost“³⁰ při sběru materiálu a dat, jež předcházely vzniku románu. Mezi čtenáři je zejména oceňována celková čtivost díla a síla ústředního motivu.

V kontrastu napínavému příběhu stojí lyrické popisy šumavské přírody, v nichž se čtenáři mohou na malý okamžik zastavit a poznat tak téměř každý „kmen stromu v nočním lese, kámen, hřbitov, stín, pěšinu, ostružiní.“³¹ Vedle Josefa Hasila se tak hlavní postavou stává rovněž Šumava.

5 TEXTOVÁ VÝSTAVBA

Analyzovaný text je epický. Z hlediska narace hovoříme o vypravěči v er-formě. Vypravěč aktivně nevstupuje do příběhu, tudíž jej považujeme za heterodiegetický typ vypravěče. Nicméně Žákův vypravěč nahlíží na postavy jak z vnější, tak vnitřní perspektivy, přičemž zná jejich myšlenky a pohnutky. Tento druh vypravěče tak vykazuje autorské prvky, čímž pracuje na zvýšení dojmu realistického příběhu.

Román je celkově členěn do pěti částí a doslovu. V každé z těchto částí nalezneme líčení zásadní životní etapy hlavního hrdiny a sled souvisejících událostí. V díle lze také rozpoznat určité členění na kapitoly. V převážné většině se dané kapitoly věnují osudům hlavního hrdiny, Josefa Hasila. Ačkoliv výjimku zde představují kapitoly věnované vedlejším postavám, např. Marii Vávrové, Vlastě a dalším.

---

²⁹ KUBÁT, P. (2012): Jako kluk si hrál na Krále Šumavy. *MF DNES*, č. 229, s. B3.

³⁰ GRUBHOFFER, V. (2013): David Jan Žák vzkřísil Krále Šumavy: Z masa a kostí. *Českobudějovický deník*, č. 3, s. 7.

³¹ Tamtéž, s. 7.

Z hlediska kompoziční výstavby kapitol dominuje chronologické vyprávění. Dílčí události jsou retrospektivně zprostředkovány jak v pásmu postav: *Jel taky na kole a vezl nějaký hrnec. Ptal jsem se ho, kam s tím plecháčem, tvrdil, že pro mlíko. Zůstal ve Zvonkově poblíž školy a já jel dál.* (123), tak v pásmu vypravěče: *Tehdy by i přísahala, že propláče celý život, že nic víc než slzavé údolí plné chladu a neporozumění ji stejně nečeká.* (90).

5.1 HORIZONTÁLNÍ ČLENĚNÍ

Z pohledu horizontálního členění textu je tento román tvořen již metaforickým názvem *Návrat Krále Šumavy*³². Za předpokladu znalosti dobových událostí padesátých let minulého století, které se odehrávaly na Šumavě, lze z názvu díla alespoň částečně vyčíst jeho možný obsah. Avšak tento název je následně několikrát v příběhu osvětlen, např. *V každém kopečkáři bude vidět krále Šumavy, obávaného amerického špiona, bývalého bednáře, esenbáka, mukla Josefa Hasila* (212).

Jak jsme již zmiňovali výše, tato próza je celkově členěna do pěti částí a doslovu. Každá z těchto částí je horizontálně členěna rovněž svým názvem, např. **NA ČÁŘE, ÚTĚK Z LÁGRU, AGENT-CHODEC, OPONA SE ZATAHUJE, EPILOG**. První čtyři části líčí životní osudy hlavní postavy, Josefa Hasila. První z nich vypráví Hasilovy osudy za doby, kdy byl členem Státní národní bezpečnosti, druhá část pak pojednává o jeho útěku z vězeňského lágru. Třetí část je věnovaná jeho činnosti u CIC. Nakonec čtvrtá část popisuje události, které předcházely Hasilovu odchodu do emigrace. Závěrečný úsek pouze krátce hovoří o Hasilovu životě ve Spojených státech a jeho návštěvě v Čechách roku 1990.

Román je dále členěn také do kapitol. Jednotlivé kapitoly autor číselně neoznačuje, ani je nepojmenovává. Jako jediné prostředky rozlišení kapitol zde fungují pouze prostředky grafické, které představují tučné písmo a velká písmena na začátku každé kapitoly. Autor s jejich pomocí zvýrazňuje, např. první větu: **KAVÁRNA STOJÍ NAPROTI HOTELU**. (263); slovní spojení: **ČEKÁNÍ NA NÁVRAT** (335); časový údaj: **25. ŘÍJNA, 7:25, NOVÉ ÚDOLÍ** (127); nebo názvy: **HOTEL PASSAUER WOLF** (284).

---

³² Název knihy odkazuje k šumavským převaděčům, kteří pomáhali překročit československé hranice na přelomu 40. a 50. let 20. století.

5.2 VERTIKÁLNÍ ČLENĚNÍ

Z hlediska vertikálního členění se tento román dělí na pásmo vypravěče a pásmo postav. Zatímco v pásmu vypravěče se převážně uplatňuje spisovná podoba češtiny, v pásmu postav převládají prvky stylizované každodenní mluvy.

S pásmem postav souvisí výskyt dialogů, které autor tradičně odlišuje od zbylého textu uvozovkami: „*Kdy jste mluvil naposledy se strážmistrem Vyletou? Myslím před dvacátým říjnem.*“ (123). V tomto pásmu nalezneme i příklady nepřímé řeči: *Náš starej si vzal do hlavy, že váš Josef je převáděč a že se rozhodl zmizet za kopečky.* (122). Polopřímá řeč zde zastupuje vnitřní monology postav: *Josef? Její Josef? Vysněný princ? On? Nejúžasnější mužskej, kterého kdy potkala.* (125).

V pásmu vypravěče je převážně dodržována struktura monologická. Prostřednictvím vypravěče pronikáme do myšlenek jak hlavní postavy, tak všech ostatních vedlejších postav. Pásmo vypravěče celkově převládá nad pásmem postav.

6 JAZYKOVÁ VÝSTAVBA

Z pohledu jazykové výstavby románu *Návrat Krále Šumavy* zaznamenáváme poměrně velký počet postav, jež více či méně zasahují do děje. Tyto postavy spadají do několika sociálních skupin. Jednu z těchto skupin představují postavy členů SNB, k nimž nejdříve patří také hlavní postava Josefa Hasila, pozdějšího agenta CIC. V této skupině postav nalézáme značný výskyt nespisovných výrazů nebo vulgarismů. Dále pak postavy žijící na venkově v Pošumaví – rodina, přátelé a známí Hasila. V díle vystupuje i mnoho ženských postav, např. Marie, Vlasta, Klára a další., v jejichž mluvě převládá spisovná podoba jazyka. Postavy, jež v románu zastávají určitou vedoucí pozici, na příklad podplukovník Charles Eckert, pak taktéž užívají spisovné češtiny.

6.1 FONETICKO-FONOLOGICKÁ ROVINA

6.1.1 PÁSMO POSTAV

V pásmu postav zaznamenáváme hojný výskyt tzv. obecněčeského zúženého -í- na místo spisovné samohlásky -é-. Zúžené -í- nacházíme v několika pozicích, avšak nejčastěji jej objevujeme v koncovce adjektiv, např. *z toho věčného honění* (17), *dobré místo* (21), *mladičkový hůdě* (54), *podepsaný volno* (121), *přemotaný motouzem* (130), *estébácký hrábě* (171), *v prachatickém kriminále* (183), *komunistický strany* (188), *v esenbácký uniformě* (237), *žádný okolkování* (366), *rodného baráku* (389). Dále tento

obecněčeský foném nacházíme v koncovce u zájmen, např. *do my kanceláře* (33), *žádnýho Schramma* (78), *svýho štěstí strůjce* (130), *takový řeči* (187), *samý byliny* (203), *tvýho syna* (222), *jaký nálady* (252), *v týhle vodě* (326), stejně pak také v koncovce řadových číslovek, např. *večer devatenáctýho kolem sedmý hodiny* (123), *čtyřadvacátýho února ráno* (183), *v noci z šestýho na sedmýho* (187), *třináctýho září* (240), *v čtyřicátým osmým* (277) apod.

V tomto pásmu pozorujeme pronikání daného jevu také do názvu obcí nebo míst, které obsahují tvrdé přídavné jméno, např. *na dlažbě Černínskýho paláce* (24), *do Novýho Údolí* (111), *s jednou holkou z Černý* (123), *v Horní Planý* (124), *ještě ve Zvonkový* (180), *s detektivkami do Železný Rudy* (180), *Český Žleby* (337).

K úženi spisovného fonému -é- na příznakové -í- rovněž dochází v kmeni vybraných sloves, která obsahují slabiku -lé-. Tento jev dnes řadíme do oblasti hovorového jazyka. V našem textu jej nacházíme pouze výjimečně, např. *spolíhá* (19), *nezahlíd* (33), *nahlídl* (45), *přelítlo* (82), *svlíknout* (173), *vlízt* (222), *neulítnul* (305). Zúženou variantu fonému -é- obdobně zaznamenáváme i v případě příslovcí, např. *míň* (25), *nejlíp* (26), *líp* (55), *dýl* (337).

Mezi nejčastější obecněčeské jevy vyskytující se i v našem textu patří -ej-, které nahrazuje spisovnou variantu -í-/-ý-. Jednak bychom jej mohli nalézt přímo na pozici koncovky, např. *dobrej známej* (21), *jsem utahanej* (29), *bojej* (31), *jakej* (76), *levej úsek* (82), *vydanej zatykač* (98), *zasranej hajzle* (129), *jsem zvědavej* (140), *blbej bednář* (141), *slabej odvar* (155), *malej dárek* (278), *spolehlivej chlap* (336), *velkej generalissimus* (388) apod., a jednak v menší četnosti těsně na konci slov, např. *skvělejších chlapů* (25), *utečeneckých lágrech* (37), *divokejma prasnicema* (70), *různejch individuí* (181), *politicejm vězňům* (183), *nastrčenejch provokatérů* (313), *plno jinejch* (337), *mladejch pohraničnicků* (388), *mejch bráchů* (389). Dále pouze pro úplnost uvedeme ta slova, ve kterých tento obecněčeský jev evidujeme uprostřed slov. Jedná se o nejméně početné uskupení, např. *hejbněte* (11), *pozejtrí* (18), *přichomejtl* (24), *bejt* (24), *zejtra* (26), *nepokrejt* (82), *nezbejvá* (158), *tejden* (160), *bejval* (182), *stejskalo* (387).

Následujícím sledovaným jevem se pro nás stává tzv. protetické v-. Tento obecněčeský prvek obvykle nacházíme na začátku slov. V běžné mluvě bývá užit velice často, s čímž souvisí jeho následné pronikání do oblasti umělecké literatury. Nicméně v našem komunikátu jej zaznamenáváme pouze výjimečně, a to u postav šumavských starousedlíků, např. *vodtud* (11), *vohrady* (52), *vono* (52), *voni* (57, 387, 388).

V daném komunikátu rovněž ojedinele dochází k samohláskovému krácení, a to u vybraných sloves, např. *vim* (29) a osobních zájmen, např. *s nim* (29).

6.1.2 PÁSMO VYPRAVĚČE

Z hlediska foneticko-fonologické roviny textu nenacházíme v pásmu vypravěče téměř žádné obecněčeské nespisovné jevy. V řeči vypravěče nelze nalézt jinak hojně vyskytující se tzv. zúžené -í-, které většinou zaznamenáváme uprostřed či v koncovce slov. Naopak v tomto případě dochází k naprostému dodržování spisovné normy daných slov, např. *kožené rukavice* (19), *na malém pěším výletě* (78), *padlé kmeny* (108), *pěkného počasí* (164), *vzduch je čistý* (231), *bývalého strážmistra* (266), *hlavou analytického oddělení* (315). Od spisovné normy se neodchylují ani zájmena či číslovky řadové, např. *za zběhnutí svých podřízených* (121), *z té veselosti* (126), *jedenáctého února* (132), *od pětačtyřicátého* (196), *v té tmě* (255), *své pokoje* (284), *v každé skupině* (318).

V pásmu postav jsme upozorňovali na pronikání zúženého -í- do názvů míst a obcí, jejichž součástí je přídavné jméno tvrdé. Pásmo vypravěče zachovává spisovnou podobu těchto názvů, např. *z oken Černínského paláce* (9), *ve Zvonkové* (16), *ze Železné Rudy* (17) apod.

Oproti pásmu postav v řeči vypravěče ve většině případů postrádáme obecněčeskou nespisovnou variantu -í-/-ý-, tedy -ej-. Spisovná norma je dodržována buď na pozici koncovky, např. *schovaný v anonymitě* (10), *čas je omezený* (71), *zostřený režim* (90), *byl zatčený* (148), *dobrý výhled* (209), anebo uprostřed slov, např. *stýská se jí* (245), *shýbá se k ní* (301). Obecněčeskou variantu -ej- objevujeme výjimečně v pásmu vypravěče, a to tehdy, jestliže se vypravěč vyjadřuje s pomocí slov někoho dalšího: *Potyčku urovná komíník Ivan Pazderka, taky komunista, ale jinak zlatej člověk, zlatej – aspoň podle ženských, kterým vymetá komín.* (14), anebo vyjadřuje myšlenky postav: *Josef? Její Josef? Vysněný princ? On? Nejúžasnější mužskej, kterého kdy potkala.* (125).

6.1.3 SHRUTÍ

V porovnání s pásmem vypravěče jsme zaznamenali vyšší výskyt obecněčeských prvků v pásmu postav, které přispívají k vytvoření dojmu každodenní mluvy. Z těchto prvků se v našem komunikátu nejčastěji objevují tzv. obecněčeské zúžené -í-, např. *podepsaný volno* (121), dále pak -ej-, např. *vydanej zatykač* (98).

Pásmo vypravěče je charakteristické svou spisovností, ačkoliv i zde lze zřídka postřehnout obecněčeské -ej-.

6.2 MORFOLOGICKÁ ROVINA

6.2.1 PÁSMO POSTAV

Původem duálové zakončení podstatných jmen -ma velice často prostupuje všemi vrstvami jazyka. Toto zakončení se přesouvá ze sféry každodenní mluvy do sféry veřejné, jež by ovšem měla splňovat předpoklad spisovnosti. Ve všech rodech jej nacházíme v podstatných a vlastních jménech, např. *srnkama* (70), *prasnícema* (70), *bednama* (138), *povidlama* (155), *dětma* (182), *lidma* (186), *Hrašovýma* (186), *Volarama* (208), *báglama* (208), *soudama* (230), *známejma* (232), *kládama* (274), *papírama* (298), *dárečkama* (316), *Vávrovejma* (366). Zakončení -ma nalézáme taktéž v případě přídavných jmen, např. *divokejma* (70), *plnejma* (138), *napěchovanejma* (208), *falešnejma* (298), *silnejma* (321) nebo čteněji u zájmen, např. *náma* (54, 187, 213), *váma* (142, 235, 241), *vašima* (231), *takovejma* (316), *svejma* (383). Se zmiňovaným zakončením nalézáme hovorový výraz pro příslušníky tajné policie, a to *s tajnejma* (384).

Mezi další příznakové jevy vyskytující se v daném textu spadá regionální výraz pro název města České Budějovice, např. *přes Budějce* (189), *do Budějce* (190, 232), *v Budějcích* (229). Nicméně v pásmu postav jej lze zaznamenat také ve svém spisovném znění, např. *z Budějovic* (120, 286), *v Budějovicích* (287). S pomocí tvaru „-ovic“ některé postavy naznačují rodinné příslušenství, např. *Fáberovic chlapi* (206), *s Vávrovic Annou* (230). Přípona -ák se v textu připojuje ke jménům obyvatelským, např. *Šumavák* (181), *Budějčák* (182).

Ve tvaru vokativu zaznamenáváme hojně oslovení jednotlivými příjmeními. Je-li zdůrazněna autorita mluvčího nad osobou recipienta, např. *Heleď, Hasile, jediný co od tebe potřebujeme vědět, je, cos nosil za balíčky od Kota Kašparovi.* (129), jsou-li účastníci komunikace na stejné úrovni, např. *Drž hubu, Zemane, nebo přes ní dostaneš!* (70). Oslovení křestními jmény objevujeme rovněž ve tvaru vokativu, např. *Vlastičko, ten kominík má pravdu.* (53), *Josefe, zvládneme to, uvidíš.* (158), *Josefe?* (180), *Bohouši, půjdeme trochu oklikou* (242), anebo zřídka v nominativu, např. *Josef, zakňučí Míčko, promiň, já musím.* (64), *Josef, znáš to tu jak svý boty.* (156), *Bud' zdráv, Josef* (273). Z hlediska situačního kontextu se dané postavy oslovují taktéž s pomocí krycího

označení či zkratk, např. *O Hasila se postaráte vy, C5 (257); B7, neskonalé mi piješ krev...*(265).

Z morfologického pohledu nacházíme v daném pásmu poměrně velké množství obecněčeských jevů. Tyto jevy se mimo jiné promítají ve změně spisovného -é v obecněčeské -í koncovky přídavných jmen tvrdých, a to v jejich množném čísle za předpokladu nerozlišeného rodu, např. *falešný papíry (11), český lidi (33), obyčejný prospěcháři (94), společenský problémy (119), pitomý detektivky (130), protikomunistický letáky (183), prachatický ochotníci (186), protáhlý ksichty (189), mrtvý schránky (242), lovecký flinty (241), dobrý lidi (334)*. Tento jev se za shodných podmínek odráží rovněž v seskupení podstatného jména v množném čísle a zájmena, např. *takoví papíroví strašáci (33), takový obstrukce (57), nějaký lidi (118), takový řeči (187), takový lišky podšitý (230), takový mladý ucha (234), jaký nálady (252)*.

Vysoká frekvence zájmen v každodenní mluvě se projevuje i v našem pásmu postav, konkrétně se zaměřujeme na zvýšené užití ukazovacího zájmena „ten“, které odkazuje na blízké podstatné jméno, např. *ten balíček (19), od toho Kota (54), Ten lampas (95), z té vaší svatby (122), ten jejich socialistický ráj (170), těm lidem (223), s tou brokovnicí (241), ta tvoje informátorka (278), ty dvě ženské (325)*. Dále pak v textu nalézáme hovorovou variantu ukazovacích zájmen, např. *tyhle ručičky (15), tohle řemeslo (15), v téhle době (23), tomuhle čmuchalovi (56), o týchle chalupě (89), tenhle americké zásobník (115), tyhle letáky (118), z tohohle pekla (213), támhletoho mladíka (286), támhleten ptáček (287), tuhle variantu (339), A co s tímhle? (381)*. Lze si povšimnout také zájmen s významem příslovečného určení, např. *takhle (59, 187, 208, 219, 337, 359), támhle (160, 292, 274, 297), tamhle (387)*. Tzv. příklonné -s objevujeme ve spojení se zájmeny v 2. os. jednotného čísla, např. *tos (34, 120, 277), cos (56, 128, 242), ses (130), tys (54, 55, 142)*.

Slovesa ve tvaru 2. os., č. j. času minulého se v některých případech na konci zkracují pomocí -s, např. *vidělas (68), musels (94, 120), měls (130, 203, 334), říkals (21, 303), viděls (323)*. Dále pak zaznamenáváme vypuštění -í ve 3. os., č. m. na konci vybraných sloves, např. *chystaj (95), plandaj (154), hledaj (155), mučej (183), honěj (203), chtěj' (232), nechaj trčet (233), nemaj' (234), maj' (234), chytaj (275), zříděj (320)*. Slovesa časovaná dle vzoru „krýt“ nebo „kupovat“ poskytují ve 3. os., č. m. dvojnásobnou možnost koncovek, a to buď -i/-í nebo -u/-ou. Varianta -u/-ou je považována za více hovorovou, např. *potřebujou (21), plánujou (78), vyhazujou (95), kontrolujou (189), použijou (222), odhalujou (277), popravujou (278), žijou (326), značkujou (358)*.

Několik dalších sloves obsahuje hovorovou koncovku -m, a to v 1. os., m. č., např. *napijem* (51), *nevymřem* (96), *nehnem* (186), *prohlídmem* (239), *proklouznem* (337). V koncovce některých sloves postrádáme přičestí minulé neboli „l-ové“, např. *sem* (11), *řek* (29), *přivez* (32), *nezahlíd* (33), *Nemoh' jsem* (115), *moh* (229), *vyváz'* (234), *moh'* (239), *uhod* (277). Hovorová varianta slovesa „mocht, moci“ se pravidelně nachází jednak v 1. os., č. j., např. *můžu běžet* (19), *můžu vám* (95), *komu můžu* (145), *to vám můžu* (218), jednak ve 3. os., č. m., např. *nemůžou* (139), *můžou se sem vrátit* (192), *můžou vědět* (338) apod. 1. os., č. j. je pravidelně zakončena -u, např. *pracuju* (111), *pozdravuju* (155), *pamatuju* (312), *opakuju* (381). V našem textu objevujeme také kondicionálové tvary „bych, bychom, byste“, např. *bysme* (189, 208), *bys* (94, 184, 204), ve spojení se spojkou, např. *kdybysme* (278, 313, 324), *abysme* (54, 283), *abyste* (41, 192), *abys* (158, 181).

Mezi příslovci dominuje výskyt obecněčeské varianty příslovce „dnes“, např. *dneska* (94, 186, 217). Naopak pouze jednou nacházíme archaický tvar příslovce „úplně“, jež je specifický pro jihočeský region, a to *ouplně* (178). Charakteristickým znakem pásma postav je v našem případě také hojný výskyt částice „prý“. Té si všímáme ve spisovném tvaru, např. *Prý utekl těsně před zatčením* (353) či v obecněčeské variantě, např. *Prej je to pecka* (335) apod. Citoslovce zastupují především výrazy, např. *Aha, takže jste zaregistrovali úchylky v chování.* (118), *Ale, ale, holka jedna...*(126), *Hm, hm, a co Kočířek?* (130), *Pepíku, už mi trochu lezeš na nervy, seš mladší, tak prrr.* (243), *Brr, tady bych nechtěla trávit své první rande.* (259).

6.2.2 PÁSMO VYPRAVĚČE

Zatímco v pásmu postav jsme nacházeli původně duálové zakončení podstatných jmen -ma bez rozdílu rodu v mnoha slovech, pásmo vypravěče je v tomto směru charakteristické dodržováním spisovné normy, např. *obavami* (15), *za dvěřmi* (17), *záclonami* (43), *mezi pilinami* (71), *modřinami* (125), *pod nohama* (282), *s těmi lidmi* (319). Dále v tomto pásmu objevujeme hovorový výraz pro „ženu“, a to např. *podle ženských* (14), *šest ženských* (19), *za jinou ženskou* (67), *ženským z fabriky* (376). Některá slovesa čtvrté třídy kolísající mezi vzory „prosít“ a „sázet“ si zachovali ve 3. os., č. m. rovnocenné koncovky -í a -ejí. V textu zaznamenáváme spíše koncovku -ejí, např. *obcházejí* (174), *pouštějí* (292), *vracejí se* (293), *připíjejí* (312), *musejí* (327), *procházejí* (341). Příslopečnou povahu mají výrazy vzniklé z ustáleného spojení, např. *den co den* (185), *Noc co noc* (251), *chtě nechtě* (266).

6.2.3 SHRnutí

Z hlediska tvarosloví se v pásmu postav vyskytuje značný počet obecněčeských jevů a prvků hovorové češtiny. Oproti tomu pásmo vypravěče je charakteristické svou spisovností. Srovnajme: v pásmu vypravěče *mozolnatými dlaněmi* (35), *mezi nimi neviditelný příkop* (209) a v pásmu postav *napěchovanejma bágla* (208), *před náma život* (213). Hovorový výraz „ženská“ se často opakuje jak v pásmu postav *ty dvě ženské* (325), tak v pásmu vypravěče, kde se spíše uplatňuje jeho příznakovost.

6.3 SYNTAKTICKÁ ROVINA

6.3.1 PÁSMO POSTAV

Za příznačné pro pásmo postav považujeme věty jednoduché, které nacházíme snad v každém dialogu postav, např. *Nejsem ve službě.* (11); *Nevedla tudy dřív nějaká obchodní cesta?* (73); *Mířil jsem do země.* (116); *Nebojte se.* (173); *Pojď, krasavice.* (244); *Máme málo času.* (303); *Pomůžu vám.* (321). Souvětí je většinou tvořeno dvěma větami, např. *Chci, aby ses měl dobře.* (165); *Marii nemůžou držet pod zámkem věčně, nic neprovedla.* (230); *Nikdy nevíš, kdy se spálíš.* (278) apod. Hojně se vyskytují zejména věty bezpodmětové. Přísudkový výraz nutně nevyžaduje přítomnost podmětu ve větě, např. *Byl mým velitelem, tím to haslo.* (130); *Neboj, do večera vám vyhládne.* (155); *Už se stalo.* (169); *Vždycky může bejt huř.* (174); *Za oknem sněží.* (281); *Dneska bude krásně.* (282); *Mrzí mě to, opravdu.* (321) apod.

Své uplatnění nacházejí taktéž věty tázací, které převážně naplňují funkci otázky zjišťovací, např. *Ty toho věčného běhání za ženskými nemáš dost?* (68); *Můžu přisednout?* (182); *S kým jste tady v Bavorsku spolupracoval?* (253), nebo funkci otázky doplňovací, např. *A kde ti vaši partyzáni čekají, doufám, že ne moc daleko od čáry?* (73); *Jak jste pokročil, Bräuere?* (218); *Co je s ním?* (286) atd. V textu rovněž nacházíme tzv. řečnické otázky, např. *Proč bych nebyl? Když je velitel zdejšího útvaru americkým špionem, proč by esenbák nebyl spojkou? Ale k věci.* (56); *Ten dostává nakládačku, co? Kámoš z mokrý čtvrti?* (129). Nechybí ani věty zvolací či rozkazovací, např. *Pojďte si oba sednout ke stolu!* (56); *Držte huby!* (128); *Ať žije soudruh Gottwald!* (224); *Vzdej se, Hasile!* (211); *Chci obejmout svého syna!* (360).

Mezi nejfrekventovanější spojky pásma postav řadíme podřadicí spojku „že“. Tuto spojku, která splňuje různé funkce, běžně zapojujeme při každodenním hovoru, a proto ji velice často nacházíme i v našem textu, např. *Doufám, že máš s sebou dost*

papíru, myslím, že ho budeš potřebovat. (66); *Já věděla, že mě nezklameš.* (98); *Ty nechápeš, že já tady nemůžu zůstat?* (159); *Myslel jsem, že vypustíš duši, mladej.* (203); *Počítám, že do čtyř dnů jsme zpátky.* (332). Původně spojku „že“ objevujeme také v roli částice stojící na začátku věty vzniklé osamostatněním části výpovědi. S její pomocí můžeme vyjadřovat určitou pochybnost, např. *Že mě máš v hrsti?* (24); *Že by támhleten?* (287) nebo také citově hodnotící záměr mluvčího, např. *Že ji pozdravuju. Pozdravuj všechny, asi je hned tak neuvidím.* (155).

Jako doklad parcelace, tj. rozčlenění výpovědi na jednotlivé části, by mohly posloužit věty typu: *O kolik je ta tvoje Vlastička vyšší, než ty? O metr? A ta Růžena?* (23); *Jsem izraelský občan, pracuju na velvyslanectví. Čerstvě.* (380). Za povšimnutí stojí také případ tzv. předsouvání výrazů s cílem vytčení, např. *Šťastnej nálezce, tenhle Hasil* (115). V našem komunikátu si všímáme rovněž elipsy, která spočívá ve vynechání části věty nebo výrazu na základě situačního kontextu, např. *Kolik jich vlastně je? Pět.* (75); *Za náma je smrt, před náma život.* (213); *Tonda schytl dvaadvacet a jeho žena patnáct. Anežka osmnáct.* (234); „*Kdy tedy chceš vyrazit?*“ „*Na Adama a Evu.*“ (280); „*Šťastný a veselý,*“ *zazubí se Hasil.* (283); *K zemi!* (341); „*Co jste zač?*“ „*Přítel, pane Hasile, přítel.*“ (378).

Všimněme si také záměrného neboli motivovaného opakování výrazů. Tyto výrazy jsou v našem případě projevem funkce zdůrazňovací jinak zvané emfaticko-emocionální, např. *Žádný nebe, žádněj čerstvej vzduch! Jste paraziti tyhle společnosti a pro vás je i kyslíku a slunečních paprsků škoda!* (133); *Pepíku, neblbni, oni jsou všude, úplně všude!* (230); *Miluju ho. Jak já ho miluju!* (245); *Přímo do baráku, kde ses narodil? Do baráku, kterej hlídají ve dne v noci?* (281); *Vždycky se vrátíš, vždycky!* (310). Opakování výrazů probíhá také nezáměrně, a to zejména ve spontánních projevech, nebo jsou-li tyto výrazy důsledkem afektu mluvčího, např. „*To...ano...ano, na statek s ním vyrazím, jenom,*“ *Luisa pohlédne na hodinky, „už tu dávno měl být.“* (295).

Oslabením nebo zánikem významově-obsahové složky hlavní věty dochází k její tzv. partikularizaci neboli zčásticování. Původně věta hlavní nabývá funkce částice. Nacházíme hlavně výraz „vědět“ ve smyslu hledání porozumění u konkrétního adresáta, např. *Víš, Vlastičko, chtěl jsem vyrazit rovnou k tobě.* (31); *To víš, že tě ráda vidím.* (59); „*Víte,*“ *zašeptal primář, „má žena je silná astmatička.“* (102). Dále pak nastává situace, kdy hlavní věta obsahuje imperativní formu, přičemž věta vedlejší je připojena asyndeticky, např. *Říkám ti, Franto, pojď se mnou!* (230).

Tzv. výpustka, konkrétněji „trojtečka“, v textu všeobecně signalizuje určité vynechání, nedokončenou řeč anebo přerývanou promluvu. V našem komunikátu je hojně zastoupena, např. *Vlastičko, Vlastičko, jak ty jsi nádherná...*(34); *To je rozumné, rada Brodský dal jasně najevo...*(43); „*Vy se s tím Němčourem kamarádíte už dlouho? Já jenom, že to vypadá, jako by byl špiclem naší lidově demokratický vlasti...*“ *Podhola se rozesměje, ale Hasil dořekne: „anebo vy špionem Západu.“* (116); *Za války tady ukryval...ale to on vám poví sám.* (143); *Mám rodinu, do hajzlu, Josefe, copak to...*(229); *Tak dlouho ji neviděl, a přesto...*(367).

6.3.2 PÁSMO VYPRAVĚČE

Na rozdíl od předchozího pásma v tomto pásmu evidujeme delší souvětí o několika větách, které se vyskytují převážně v úvahových pasážích, např. *Naivně se v té chvíli domnívá, že by se mohl bránit, že by ho nechali, aby se obhájil, že by ho poslouchali.* (10) apod. Naopak popisné pasáže zpravidla zastupují kratší věty, jež působí dynamicky, čímž dodávají příběhu spád, např. *Postupuje kupředu. Několikrát mění směr. Čeká, že se každou chvíli musí objevit lesní cesta nebo aspoň pěšina.* (107); *Vidí vlčáka, skáče přímo proti jeho ohnuté paži. Instinktivně sevře v pravé dlani pistoli a vystřelí. Pes zakňučí a padá na zem vedle něho.* (195). Pro zvýšení napětí působí velice krátké strohé věty, např. *Téměř nedýchá.* (26); *Rozhlédne se.* (89); *A on je.* (174); *Naslouchá.* (210); *Cvakla klika.* (252); *Mhouří oči.* (355); *Nakonec ho chytanou.* (382). V celé naší próze se opakovaně setkáváme rovněž s větnými ekvivalenty, např. *On skeptický.* (13); *Jakýsi závan.* (61); *Nikdo nikde* (140); *Vlčák. Hlídká.* (195); *Žádná zpráva, nic.* (201). I zde nalézáme věty bezpodmětne, např. *Je tma a prší.* (99); *Stýská se mu po jeho řece* (149); *Je pošmournou* (190); *Je zamčeno* (364); *Je tam zakouřeno.* (365).

Prostřednictvím pásma vypravěče pronikáme také do myšlenek vybraných postav, které pokládají otázky samy sobě, jedná se o tzv. vnitřní monolog, např. *Odkdy? Od chvíle, kdy vyhráli komunisté volby a dostali se k moci.* (13); *Co když ona zklame? Zradí? Ne, nic takového si nepřipouští.* (165); [...] *s ním by neživořila. Co by ale mohla čekat od života s Pepíkem Hasilem?* (179); *Někdo od nich je československým agentem. Ale kdo? Fotograf Rudi? Někdo z kluků u Pátého?* (250); *Nechce s Josefem mluvit, cítí se ponížená a uražená. Jak jen ji mohl nechat v Mnichově? Copak mu jasně neřekla, že bude jeho andělem strážným?* (279) atd.

Shodně s pásmem postav nacházíme i v tomto pásmu případy parcelace výpovědi, např. *Cestuje z Prahy až sem k šumavským kopcům. Bez zastávky.* (9); *Diplomatické vozy policisté nechávají projet až k hranicím. Zatím.* (9); *Tak dobyl i to její. Po jedné celonoční zábavě.* (67); *Konečně chytí Krále Šumavy Hasila. Živého nebo mrtvého.* (243). Dále pak osamostatněné vedlejší věty, zvláště se spojkami „aby“ a „že“, např. *Aby se mu tak něco stalo!* (26); *Že by vztah s Josefem?* (66). Nechybí ani záměrné opakování slov, např. *A znovu a znovu* (26); [...] *sedí nebo leží a brečí a brečí* (90); *Tak zdrhej, zdrhej a neotáčej se.* (161); *Ale pohyb, pohyb...*(210); *Rychle, rychle!* (360). Opakovat se mohou také předložky, čímž může být kladen větší důraz na obsah výpovědi, např. *Kvůli jeho nočním výletům přes hranici, kvůli jeho hře na vojáky, kvůli jeho dobrodružné povaze, kvůli jeho sobectví...*(247). I v tomto pásmu nalézáme elipsu, např. *Ruce vzhůru!* (93); *Ubalí si, škrtne sirkou a vychutnává kouř.* (147); *Nahoru do lesa!* (210); *Všude krev.* (285); *Pod očima má černé kruhy. Spodní ret natržený.* (365).

Výše zmiňovaná „trojtečka“ nachází své uplatnění i v tomto pásmu. Především zde přerušuje výpověď a zvyšuje napětí, např. *Pro esenbáka na hranicích už je každý, kdo prochází lesem, agentem...jasný signál – hrozí nebezpečí, na toho bacha!* (93); *Žena se náhle ohnula v pase a...bezvládně jako loutka letěla dolů.* (102); *Třetí krok, čtvrtý, pátý...desátý...třináctý...šramot.* (198), nebo naznačuje nedokončení, např. *Kdyby se vrátil, přiznal chybu, jistě by mu dali ještě jednu šanci...*(179); [...] *Luisa Rauscher pracuje v jedné z úřadoven CIC, do hotelu chodí jen proto, aby tahala z amerických důstojníků rozumy...*(295).

Autor prózy důkladně pracuje také s grafickými prostředky. Za povšimnutí stojí oddělování samostatnějších částí textu – apozice, parenteze a výčtu za pomoci pomlčky tam, kde bychom tradičně očekávali oddělení čárkou, např. *Za Josefem se párkrát zastaví bratr Bohumil a těsně před cestou sem dorazí i ostatní bratři – Julius, kterému neřeknou jinak než Jardo, a Tonda.* (162); *Z úřadu právě vycházejí komunisté po večerní schůzi, jeden z nich – Medka, s loveckou puškou přes rameno – neváhá a podráží Antonínovi nohy.* (215); *Josef se zastaví u trafiky, za drobné, které dostal od bratra, koupí čtvery noviny – Rudé právo, Svobodné slovo, Mladou frontu a Lidovou demokracii.* (151). Na specifické pozici figuruje také ve spojení s výrazem, např. *V čem – ukecat?; Pozor – vlevo!* (231).

6.3.3 SHRNU TÍ

V oblasti syntaxe nalézáme bohaté využití jednotlivých specifických stylémů, ať už v rámci pásma postav nebo pásma vypravěče. Z hlediska délky souvětí v obou pásmech převládají spíše kratší dynamické větné konstrukce. Svou roli zde jednoznačně sehrává celkový kontext prostředí a doby, do nichž je příběh situován. Pásmo postav je charakterizováno hojným výskytem osamostatněnými větnými konstrukcemi nebo motivovaným opakováním výrazů apod. V pásmu postav vynikají četně se vyskytující větné ekvivalenty nebo věty bezpodmětne. V obou pásmech objevujeme příklady elipsy, opakování výrazů nebo využití tzv. trojtečky.

6.4 LEXIKÁLNÍ ROVINA

Za základní lexikální jednotku považujeme tzv. lexém. Každý lexém funguje jako formálně a významově samostatná jednotka dvojí formy, a to buď jednočlenné, nebo vícečlenné, resp. jako slovo nebo sdružené pojmenování.

Jednotlivé lexémy bychom mohly dělit na příznakové, anebo nepříznakové čili stylově neutrální. Neutrální lexém lze charakterizovat jako jednotku spisovnou, stylově a také dobově nepříznakovou. Neutrální jazyková jednotka rovněž nevyjadřuje žádnou míru exprese. Všechny ostatní lexémy jsou poté příznakové.

Vlivem neustálého jazykového vývoje se tzv. příznakovost stále proměňuje. Určité výrazy zastarávají, další se aktualizují, jiné pak nově vznikají, a upevňují svou pozici.

V této práci se zabýváme prostředky příznakovými, jež jsou tříděny do skupin k útvarům nebo poloútvaram jazyka národního.

6.4.1 DOBOVÝ PŘÍZNAK

V naší próze zaznamenáváme výrazivo dobově příznakové. Především jsme se zaměřili na pásmo postav, ve kterém nacházíme slova zastaralá nebo knižní. Tato slova se spíše vyskytují u vedlejších postav z venkova, ovšem některé z těchto výrazů jsme našli také u postav věkově mladších, např. *raport*³³ (32), *žebříňák*³⁴ (97), *z arestu*³⁵ (143), *o týhle sluji*³⁶ (146), *holt* (148), *merenda*³⁷ (186), *tlampač*³⁸ (233), *zkazky*³⁹ (238),

---

³³ Raport = hlášení

³⁴ Žebříňák = žebřinový vůz pro svážení obilí a sena

³⁵ Arest = vězení

³⁶ Sluj = jeskyně

³⁷ Merenda = veselice

³⁸ Tlampač = reproduktor

³⁹ Zkazky = ústně šířené zprávy nebo pověsti

s *kvérem*⁴⁰(237). Dále objevujeme spojení *hubenej jak lunt* (154), které funguje jako přirovnání k zastaralému slovu „lunt“ tedy doutnák, zápalná šňůra.

Mezi výrazy dobově příznakové bychom dále mohly zařadit slova objevující se v rámci lexikonu tehdejší komunistické vlády. František Čermák (2010) ve *Slovníku komunistické totality* hovoří o rozdělení lexika na tzv. V-jazyk neboli jazyk komunistických vládců, a na O-jazyk, resp. jazyk ovládaných. Panující dichotomie se projevovala v některých dvojicích lexémů, z nichž některé nacházíme také v naší próze. V pásmu postav objevujeme, např. *komunista* (53) a *komouš* (152), *z partaje* (83) a *Strana* (92); v pásmu vypravěče, např. *Vězni* (133) a *muklové* (135) apod.

Spolu s vlastními ideologicky a politicky příznakovými lexémy nabývají na své důležitosti i tzv. evaluativa, čímž máme na mysli převážně hodnotící adjektiva (negativní), substantiva nebo verba. Takto příznaková slova nacházíme především v pásmu vypravěče, např. *imperialistických štváčů*⁴¹ (9), *reakcionáře*⁴² (90), *špiony* (90), *narušitele*⁴³ (90) apod. Zde jsme pracovali hlavně se *Slovníkem komunistické totality* (2010).

6.4.2 STYLOVÝ PŘÍZNAK

Jako stylově příznakový bychom mohli vyhodnotit již samotný cizí lexém, a to bez ohledu na to, jak dlouho je daný výraz využíván v komunikaci. Jednotlivé jazyky jsou v neustálém kontaktu, z čehož přirozeně vyplývá, že dochází ke vzájemným přejímkám jazykových jednotek. Tomuto tématu se mimo jiné věnuje Z. Hladká (1995), která rozděluje slova přejatá do tří kategorií dle jejich míry přizpůsobení: citátové jednotky, výrazy z části přizpůsobené a zdomácnělé.

V románu *Návrat Krále Šumavy* se hojně vyskytují přejímky z němčiny, méně pak z angličtiny či z ostatních jazyků, např. francouzštiny. Významy daných lexémů čerpáme hlavně z Českého etymologického slovníku (2001) nebo Slovníku nespisovné češtiny (2009).

---

⁴⁰ Kvér = puška

⁴¹ Štváč = válečný nebo imperialistický štváč.

⁴² Reakcionář = stoupenec reakce, za totality považován za zpátečníka.

⁴³ Narušitel = narušitel veřejného pořádku.

6.4.2.1 PÁSMO POSTAV

V tomto pásmu se setkáváme s mnoha germanismy, např. *zacáloval*⁴⁴ (11), *s hankrajcem*⁴⁵ (33), *vypulíruju*⁴⁶ (51), *kauf*⁴⁷ (86), *vyfasoval*⁴⁸ (92), *helfnout*⁴⁹ (95), *s famílii*⁵⁰ (95), *štreka*⁵¹ (98), *oficír*⁵² (106), *nepasuje*⁵³ (147), *nelajsnul*⁵⁴ (208), *zmerčit*⁵⁵ (275). Nalézáme rovněž frazémy, které mají svůj původ v němčině, např. [...] *nás tahali jenom za fusekli*.⁵⁶ (84); *Máš recht*.⁵⁷ (322).

Během přechodů přes bavorské hranice se Josef Hasil střetává s německou hlídkou. Ta své pokyny uděluje v němčině, např. *Kommen Sie beide mit auf die Polizeistation. Aber sie beide! Schnell! Schnell! Stehenbleiben! Verdammter Tscheche, was denkst Du, wer Du bist? Stehenbleiben oder ich schieße!* (107). Doslovný překlad není v textu uveden, ačkoli prostřednictvím Josefových myšlenek a celkového kontextu lze smysl pochopit.

Dále objevujeme přejímky z několika dalších jazyků, např. *komitét*⁵⁸ (86), *o dezerci*⁵⁹ (121), *tu sajkáru*⁶⁰ (208), *blafuji*⁶¹ (212), *rekapituluje*⁶² (254), *informátorka*⁶³ (278), *ataše*⁶⁴ (304), *plénum*⁶⁵ (350). Několik cizích lexémů zůstává ve svém původním pravopise, např. *monsignore*⁶⁶ (173), *Shit*⁶⁷ (299), *case officeru*⁶⁸ (304), *femme fatale*⁶⁹ (289), *whisky* (286) a další.

---

⁴⁴ Něm. zahlen - platit.

⁴⁵ Něm. Hakenkreuz - hákový kříž.

⁴⁶ Něm. polieren - leštit.

⁴⁷ Něm. Kauf - koupě.

⁴⁸ Něm. fassen - dostávat, pojmout, uchopit.

⁴⁹ Něm. helfen - pomoci.

⁵⁰ Něm. Familie - rodina.

⁵¹ Něm. Strecke - cesta, vzdálenost, dálka.

⁵² Něm. Offizier - vysoký úředník.

⁵³ Něm. passen - padnout, hodit se.

⁵⁴ Něm. leisten - dovolit si, troufnout si.

⁵⁵ Něm. bemerken, merken - zahlédnout.

⁵⁶ Něm. Fußsöckel - ponožka.

⁵⁷ Něm. Recht - pravda.

⁵⁸ Z fr. comité - výbor.

⁵⁹ Z lat. desertare - opouštět.

⁶⁰ Z angl. side-car - postranní přívěsný vozík.

⁶¹ Z angl. bluff - předstírat.

⁶² Z lat. recapitulare - stručně opakovat.

⁶³ Z lat. informare - zpravovat.

⁶⁴ Z fr. attaché - diplomatický přidělenec.

⁶⁵ Z lat. plenum - valné shromáždění.

⁶⁶ Z it. monsignore - doslovně „můj pán“, jinak čestný titul katolických duchovních.

⁶⁷ Angl. shit - do hajzlu.

⁶⁸ Angl. case officer - v textu člen politické sekce mající přístup k tajným materiálům, informacím apod.

⁶⁹ Z fr. femme fatale - osudová žena.

6.4.2.2 PÁSMO VYPRAVĚČE

Hlavní děj naší prózy se odehrává v česko-německém příhraničí, tudíž zvýšený výskyt germanismů je pro nás očekávatelný. Do skupiny germanismů spadají výrazy, např. *familie* (14), *werwolfa*⁷⁰ (31), *štokrle*⁷¹ (72), *proviant*⁷² (97), *špitálu*⁷³ (97), *o kšeftu*⁷⁴ (128), *z frajera*⁷⁵ (135), *mundúru*⁷⁶ (139), *štola* (149), *puč*⁷⁷ (270), *šlágry*⁷⁸ (312).

Hlavní postava Josefa Hasila později spolupracuje se západními agenty CIC působícími v Bavorsku, s čímž souvisí přítomnost anglicismů a dalších výrazů z ostatních jazyků, např. *kompromitoval*⁷⁹ (62), *grátis*⁸⁰ (78), *partyzány*⁸¹ (80), *sabotáž*⁸² (82), *kolaborace*⁸³ (82), *klozet*⁸⁴ (120), *exulantů*⁸⁵ *Kombinézu*⁸⁶ (264), *atentát*⁸⁷ (270), *centrála*⁸⁸ (270), *legitimaci*⁸⁹ (301), *detektorů*⁹⁰ (306), *zalarmuji*⁹¹ (311), *Depeše*⁹² (318), *fascinovaný*⁹³ (360). Cizí lexémy, jež by mohly činit problémy v pochopení jejich významu, vypravěč sám osvětluje, např. *Všichni Čechoslováci, kteří prošli screeningem, tedy prověrkou [...] (316); Kláru pobaví název „Pearl-bath“, Pearlova vana. (327).*

V textu se velice často objevují taktéž cizí zkratky a zkratková slova, např. *CIA*⁹⁴ (288, 303, 328, 362), *CIC*⁹⁵ (176, 303, 328, 362) nebo *UNRA*⁹⁶ (327).

---

⁷⁰ Werwolf = německý záškodník.

⁷¹ Něm. Stockerl - zdrobnělina od pařez, kmen.

⁷² Něm. Proviant - potraviny pro vojsko.

⁷³ Něm. Spital - nemocnice.

⁷⁴ Něm. Geshäft - obchod, živnost.

⁷⁵ Něm. Freier - nápadník, záletník.

⁷⁶ Něm. Montur - výstroj, výbava.

⁷⁷ Něm. Putsch - spiknutí.

⁷⁸ Něm. Schlager - od schlagen, bít nebo udeřit.

⁷⁹ Z fr. compromettre – ohrozit pověst.

⁸⁰ Z lat. gratis - zdarma z přízně za vděk.

⁸¹ Z fr. partisan - člověk působící v malém samostatném vojenském oddíle.

⁸² Z fr. sabotage - úmyslné poškození.

⁸³ Z lat. collaborare - spolupracovat.

⁸⁴ Z angl. water-closet - splachovací záchod.

⁸⁵ Z lat. ex(s)luans – vyhnanec, odcházející z vlasti.

⁸⁶ Z fr. combinaison – sportovní či pracovní ochranný oblek.

⁸⁷ Z fr. attentat - zločin, pokus o zločin.

⁸⁸ Z lat. centrum - ústředí.

⁸⁹ Z lat. legitimatio – zákonný, právní.

⁹⁰ Z angl. detect - odhalovat.

⁹¹ Z it. all'arme - do zbraně.

⁹² Z fr. dépeche - rychle poslat

⁹³ Z lat. fascinare - uchvátit, plně zaujmout.

⁹⁴ CIA = Central Intelligence Agency, americká zpravodajská služba.

⁹⁵ CIC = Counter Intelligenc Corps, americká zpravodajská služba specializovaná na hledání a proškolení agentů v sovětském bloku.

⁹⁶ UNRRA = United Nations Relief and Rehabilitation Administration, organizace na pomoc zemím postižených válkou

6.4.2.3 SHRUTÍ

Pásmo postav je charakteristické četným výskytem germanismů, a to především těch, které bychom zařadili k výrazům obecné češtiny (př. *štreka*, *zmerčit*). Zaznamenali jsme taktéž germanismy, které jsou součástí frazému (př. *Máš recht*). Některé postavy hovoří pouze německy, tudíž v pásmu postav nacházíme několik souvislých promluv v němčině. Následují přejímky z angličtiny, francouzštiny nebo latiny. Pásmo vypravěče shledáváme velice bohaté na výskyt výrazů původem z němčiny. V tomto pásmu si všímáme také cizích zkratek či zkratkových slov.

6.4.3 Kladný expresivní příznak

Expresivní příznak mají slova nesoucí určitý emocionální neboli citový příznak. Tato slova pak mohou být zabarvena jak kladně, tak záporně. S jejich pomocí mluvčí může naznačit svůj postoj k sdělovanému obsahu nebo jeho příjemci.

Výrazivo s kladným citovým příznakem dělíme do několika kategorií, a to na deminutiva (slova zdobnělá), hypokoristika (slova domácká), výrazy familiární (důvěrná), eufemismy (slova zjemnělá).

6.4.3.1 PÁSMO POSTAV

V tomto pásmu se vyskytují ve značném počtu deminutiva, např. *ručičky* (15), *V balíčcích?* (24), *kašpárek* (25), *zadeček* (34), *školáček* (34), *čaj s rumíkem* (50), *specialitku* (55), *nováček* (55), *fórky* (70), *slivovičku* (75), *kravku* (111), *paklík* (147), *synka* (158), *grůčkem* (207), *agentika* (238), *chlapík* (259), *dárečkama* (316). Slova zdobnělá nacházíme také ve funkci oslovení, např. *Na koho, že to panáčku čekáš?* (178), *Držte se, mládenci [...]* (150), *Mládenci, byli jste nenápadní, jak švestka na třešni.* (179), *Vstáváme, andílku, je čas.* (206) apod. Svou roli plní taktéž jako součást frazému, např. *Má to háček.* (183). Zdobněliny mohou být rovněž pronášeny s jistou dávkou ironie, tudíž je neřadíme mezi typické příklady slov s kladným příznakem, např. [...] *támhle jeden americkéj zásobníček, tuhle letáčky, no to se podívejme.* (115), *Měl jsem to opravdu jen tak tak, abych kvůli tý vaší ženušce nespádnul do nastražený pasti.* (194).

Dále objevujeme také zástupce hypokoristik. Mezi ně řadíme domácké formy vlastních jmen, jež se ve zkoumaném textu objevují velice často, např. *Vlastičko, Vlastičko, jak ty jsi nádherná...*(17), *Bohouš* (18), *Tos, Vlasti, musela na mně vidět [...]* (34), *Josífkou* (34), *Máňo* (59), *Pepa* (59), *s Růžou* (123), *Tondo* (140), *Pepík* (148), *u Ády Pavelky* (154), *Jardo* (323), *s Vlád'ou* (324), *Klárko!* (342). Mezi hypokoristika

spadají také výrazy, např. *bráško* (21), *babičky* (189), *tatínku* (203), *brácho* (210), *maminko* (334), *strejdu* (323). Výjimečně se setkáváme s tzv. dětskými slovy, jako např. *Máš pindíka?* (126) nebo *A já mám pipinku!* (126).

Za povšimnutí stojí také výskyt hypokoristika „Kléma“ ve smyslu jména prezidenta Klementa Gottwalda. Tento výraz zaznamenáváme prostřednictvím myšlenek Hasila v pásmu vypravěče, nicméně rozhodli jsme se jej zmínit v této části, jelikož se jedná o tzv. polopřímou řeč, např. *Právě teď by za Kočířka nebo Kota zaznělo – Copak Kléma ví, že existujeme? To jsou teda věci! – nebo něco podobného.* (93).

6.4.3.2 PÁSMO VYPRAVĚČE

V případě této prózy můžeme mezi charakteristické prvky pásma vypravěče zařadit často se vyskytující deminutiva, např. *klučina* (15), *sameček* (16), *hřebeček* (22), *kuchtíkovi* (22), *jelínky* (31), *tělíčku* (41), *chomáčky* (43), *lasička* (48), *knížka* (57), *smrčků* (61), *křídélek* (61), *větviček* (76), *ostrůvky* (110), *provázků* (111), *dětičky* (126), *zrcátka* (157), *domku* (161), *esenbáček* (166), *holčičky* (174), *vilek* (176), *mužík* (192), *jehličky* (195), *pevnůstek* (197), *visce* (219), *říčky* (244), *kufřík* (264), *hotýlku* (301), *děvčátka* (377). Všimáme si i expresivně zbarvených adjektiv vyskytujících se pouze zřídka, např. *kratičkových* (35), *drobounkého* (42), *staříčkový* (312).

Pásmo vypravěče je celkově chudší na výrazy s kladným expresivním příznakem. S domácími podobami vlastních jmen se setkáváme pouze ojediněle v myšlenkách vybraných postav. Postava Vlasty pravidelně užívá domáckou podobu jména „Josef“, a to *Josífek* (14, 15, 26, 166). Některé obměny domáckých jmen jsou zastoupeny jak v pásmu postav, tak v pásmu vypravěče, např. *Schází se s Honzou a Jardou.* (302), *Tonda Vítek* (312).

Příznakovost zde spočívá ve vysokém užívání příjmení na místo případných domáckých podob jmen, čímž může dojít k odstranění známek, ať už kladné, nebo popř. negativní expresivity, např. *Když už je u nich v Zábrdí půda příliš horká, pomůžou jí a jejímu muži Fábera a Pavelka, v noci je odvedou do seníku.* (185); *Josef Hasil se vrací do práce, do vily svého velitele Pátého.* (306); *Koncem října seznámí Kaska Palmu s Josefem Ludvíkem a z těch dvou se stane nerozlučná dvojka.* (311) apod.

6.4.3.3 SHRUTÍ

Výrazy s kladným expresivním příznakem se v poměrně značném počtu vyskytují v obou výše zmíněných pásmech. Za povšimnutí stojí především počet deminutiv, což bychom v celkovém kontextu díla předem neočekávali. V pásmu postav

pak ojediněle nacházíme i zástupce tzv. dětských slov, např. *Máš pindíka?* (126). Za zvláštnost pásma vypravěče bychom mohli považovat užití příjmení tam, kde bychom jinak mohli očekávat domáckou podobu jména, čímž může docházet k odstranění známkem případné kladné, nebo záporné expresivity.

6.4.4 ZÁPORNÝ EXPRESIVNÍ PŘÍZNAK

Hranice mezi výrazy se záporným expresivním příznakem se zpravidla stává dobově proměnlivou, přičemž dochází k jejich postupnému stírání. V případě naší prózy členíme tato slova na pejorativní (hanlivá), zhrubělá a vulgární.

6.4.4.1 PÁSMO POSTAV

V řeči postav registrujeme nespočet výrazů pejorativní nebo zhrubělé povahy, např. *Ted' už padejte a nezaclánějte!* (11), *chcípla* (32), *Sedni si tady na židli a vyklop, co víš.* (33), *Kot mě vypoklonkoval ze svý pracovny s tím, abych držel hubu a o ničem s nikým nemluvil.* (54), *namíchl*⁹⁷ (55), *šlichta* (63), *Neblbni, Zdeňku.* (106), *napumpuju*⁹⁸ (109), *kašle*⁹⁹ (122), *ukecat* (122), *zhebnu* (135), *škemrá* (183), *Copak jseš tak natvrdejší?* (203), *vypadneš* (204), *morna*¹⁰⁰ (207), *strčíme za katr* (218), *Seš prase, koukej odtud vypadnout.* (256), *poděláš*¹⁰¹ (256), *do baráku* (281), *se prokecli* (313), *ses flákal* (335), *Oni si snad myslí, že sežrali Šalamounovo hovno.* (350), *na blití* (383). Do této skupiny výrazů řadíme rovněž urážlivá hrubá oslovení, tzv. nadávky, např. *debil* (84), *proutník* (99), *děvkař* (115), *Němčourem* (116), *blbci* (148), *darmošlapů* (154), *holomku* (203), *sukničkář* (204), „*Ty svině zasraná! Kurvo zaprodaná! Sráči! Nejseš nic jinýho, než podělanej sráč!*“ (216), *svině Hasil* (220), *obšourník* (253), *Hajzl.* (267), *magor* (280).

Zvláštní skupinu nadávek tvoří výrazy obsahující dobové zabarvení. Některé z těchto slov svůj záporný příznak již ztratily, např. *západní štváci* (92), *buržousti*¹⁰² (92), *prospěcháři* (94), *skopčáku*¹⁰³ (108), *od rudejch*¹⁰⁴ (190), *proti bolševikům* (190), *u papalášů*¹⁰⁵ (277), *komoušema* (235, 259) apod.

⁹⁷ „namíchnout“ ve významu rozzlobit se, rozčítit.

⁹⁸ „napumpovat“ ve významu rozstřílet, postřelit.

⁹⁹ „kašlat“ ve významu nemít zájem, ignorovat něco.

¹⁰⁰ „morna“ ve významu zima.

¹⁰¹ „podělat se“ ve významu pokálet se.

¹⁰² Hanlivě příslušník buržoazie, původně ze socialistické terminologie.

¹⁰³ Hanlivě Němec, původně v severočeském pohraničí.

¹⁰⁴ Rudý = komunista.

¹⁰⁵ Papaláš = významný činitel, funkcionář.

Další výrazné uskupení představují vulgarismy, které jsou v naší próze poměrně frekventované, např. *hovno* (21), *kaďák*¹⁰⁶ (63), *Hovno, Mličňáku, služba je služba*. (66), *Drž hubu* (70), *Máme průser!* (84), *šoustal* (92), *Docela mu hoří koudel u prdele*. (95), *To ta zkurvená mlha*. (100), *sraček* (108), *zrajtoval prdel* (203), *Seru na ně, rozumíš? Seru!* (230), *svinstvo* (241), *vysrat* (274), *hovnajs* (20, 312). Typické projevy klení v textu zastupují výrazy, např. *Do prdele* (11, 298), *Kurva* (11, 135), *Kurňa* (51), *Sakra* (83, 154, 159, 178, 193, 203), *Kurvafix* (208), *Do prdele, chlapi!* (226), *Kurvy jedny*. (230), *to mě poser pták* (60, 237), *Krucinál* (328).

6.4.4.2 PÁSMO VYPRAVĚČE

V pásmu vypravěče se nevyskytuje mnoho výrazů se záporným expresivním příznakem. Výjimku tvoří ta slova, jejichž prostřednictvím pronikáme do myšlenek jednotlivých postav, např. *Hned jí je jasné, že on není jedním z těch fňukajících záprdků* [...] (14) *Promluví a pusu nezavře, vždy se vychválí, kolik záškodníků a nácků pochytal* [...] (16), *Proč by tolik ženských bláznilo po skrčkovi, po malém kuchtíkovi?* (22), *Chlapi se mu tady nebudou producírovat, jak se jim zamane*. (48), *ubulená holka* (52), *baba* (66), *prcek* (126), *floutků* (126), *břídilů* (126), *uplakánka* (183). Dále je objevujeme v popisných pasážích, např. *Vysvlékl se z vojensky smradlavých hadrů*. (35), *v šeptandě*¹⁰⁷ (50), *obuté do starých rozšmajdaných škrpálů* (59), *mezi baráky* (63), *hromotluky* (65), *obávaným rváčem* (65), *malý skrček* (85), *ceknout* (91), *práskače* (92), *hejska*¹⁰⁸ (134), *šmírovali* (219), *děvku* (256), *čumilů* (263), *mohutným prdem* (274). Určitý záporný příznak bychom mohli také zpozorovat u spojení typu *u staré Vláškové* (50), *starého Böhma* (68), *Za starým jít nemůže* (97). Zřídka nalézáme taktéž citoslovce klení, např. *Sakra* (69, 195, 222, 247), *krucinál* (196). Mimořádně objevujeme vulgarismy, např. *Průser*. (120), *hovad* (220), *kulackých sviní* (220), *nakope prdel* (285), *Hasil ho pošle do prdele*. (377).

Obdobně si všímáme dobově zabarvených slov s negativními konotacemi, např. *buržoustem* (14), *narušitel*¹⁰⁹ (93), *rozvracečů republiky* (125), *bolševikům* (153), *fízl* (194), *bolševického špicla* (317) apod.

¹⁰⁶ Hanlivě zadek, řiť.

¹⁰⁷ Šeptanda = tajné nebo postranní šíření neověřených zpráv.

¹⁰⁸ Hejssek = lehkomyšlný, povrchní muž.

¹⁰⁹ Narušitel = člověk narušující pořádek v socialistickém režimu.

6.4.4.3 SHRUTÍ

Na základě našeho zkoumání můžeme mezi charakteristické výrazy pásma vypravěče zařadit slova se záporným expresivním příznakem. Nacházíme nespočet pejorativních lexémů či nadávek. Ve zmíněném pásmu nalézáme taktéž nadávky s dobovým příznakem (*západní štváči, buržousti*). Prostřednictvím vypravěče nahlížíme do myšlenek určitých postav, tudíž v tomto pásmu můžeme zaznamenat jak slova s negativními konotacemi, tak citoslovce klení nebo vulgarismy.

6.4.5 SLOHOVÝ PŘÍZNAK

Vymezení hranic mezi jednotlivými stylovými normami bychom mohli považovat za úkol velice obtížný, jelikož stylová charakteristika se do značné míry stále proměňuje. Za pomoci Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost (2001) se pokusíme určit slohový příznak vybraných výrazů.

6.4.5.1 HOVOROVÉ VÝRAZY (KOLOKVIALISMY)

Za hovorový považujeme výraz příslušící do mluvené oblasti spisovné češtiny. V pásmu postav si všímáme kolokvialismů, např. *šlamastiky* (24), *na beton*¹¹⁰ (24), *fešák* (46), *škraloupu*¹¹¹ (83), *partu* (137), *flintu* (144), *chleba* (145), *ženskou* (165), *špicl* (169), *má kuráž* (169), *splašil*¹¹² (208), *Vy máte opravdu dlouhé vedení*.¹¹³ (287), *strejdu* (323) apod.

Hovorové výrazy pronikají také do pásma vypravěče. Uplatňují se zejména ve vnitřních monolozích postav, např. *haraburdí* (28), *špačkem tužky* (77), *erárního telefonu* (83), *ženáč* (94), *kam se Vávrů rodina poděla*¹¹⁴ (160), *s klukem* (162), *kafem* (164), *šlukuje* (169), *parťákem* (177), *šine si to* (192), *Krámy* (194), *uhnal zápal plic*¹¹⁵ (213), *Motorku* (217), *petrolejky* (245), *se dušoval* (247), *monstrproces* (349). Některé kolokvialismy se objevují v obou pásmech, např. *ženských* (19), *fešáky* (188).

6.4.5.2 KNIŽNÍ VÝRAZY

Knižní výrazy jsou zastoupeny pouze v malém počtu. Obvykle je objevujeme v lyrických popisných pasážích, např. *opírají vichry* (12), *mezi skalisky* (16), *spatřil* (17), *zurčení vody* (146), *bludy* (152), *do mateřského lůna* (158), *v šumavských*

¹¹⁰ Na beton = zcela jistě, zaručeně.

¹¹¹ Škraloup = poklesek, provinění.

¹¹² Splášit = rychle opatřit, sehnat.

¹¹³ Mít dlouhé vedení = pomalu reagovat.

¹¹⁴ Podít se = zmizet.

¹¹⁵ Uhnat si = způsobit si nemoc.

hvozdech (200), *Noří se do tmavé hlíny* (202), *mlžné záclony se protrhávají*¹¹⁶ (202), *rodné hroudy* (219), *strasti* (244), *v ostrém stenu* (248).

6.4.5.3 ODBORNÉ VÝRAZY

Termíny řadíme ke specifickým jednotkám jazyka. Tyto jednotky se převážně koncentrují v textech odborné povahy, avšak mohou pronikat taktéž do ostatních komunikátů všech funkčních stylů. V našem komunikátu evidujeme několik termínů z medicínského prostředí objevujících se v obou pásmech, např. *ekzém* (157), *kopulace* (158), *střevní katar* (241), *syfilis* (277), *revma* (375). Všimáme si užití termínu *ischias* (216), které je poté vtipně doplněno dovětkem: „*On nemá ischias, on má hasilas.*“ (216).

Početnější skupinu výrazů z oblasti soudnictví a práva představují slovní obraty, např. *Polehčující okolnost* (119), *se dopustili zločinu přípravy úkladů proti republice* (131), *zprošťuje pro nedostatek důkazů obžaloby* (131), *jménem republiky* (220), *protistátní činnost* (348), *ukládá zákon za jejich trestnou činnost trest smrti* (349) apod.

Pouze pro úplnost dokládáme termín z odvětví přírodovědy, a to *Trnoštitec horský* (202).

6.4.6 VÝRAZY PŘÍSLUŠÍCÍ K JEDNOTLIVÝM ÚTVARŮM A POLOÚTVARŮM NÁRODNÍHO JAZYKA

6.4.6.1 OBECNĚČESKÉ VÝRAZY

Frekventované obecněčeské výrazy klasifikujeme jako nespisovné útvary jazyka, s nimiž se setkáváme v každodenní komunikaci. Jejich primární funkcí je navození dojmu reálně se uskutečňující komunikace ve zkoumaném komunikátu.

V řeči postav si všimáme, např. *lampas* (95), *jégrovek* (104), *Šacuju to*¹¹⁷ (122), *esenbé* (142), *Rud'asa*¹¹⁸ (153), *lágru* (169), *štangli salámu* (179), *estébáci* (180), *špagát* (180), *policajt* (182), *nelajsnul* (208), *flašku* (236), *švejkovin* (238), *Bacha* (297), *Napařili jim tak vysoké tresty* (334), *esenbáka* (379).

V pásmu postav registrujeme, např. *babku* (93), *šutru* (102), *kápo*¹¹⁹ (115), *za kopečky*¹²⁰ (117), *funetráků* (136), *kšeftují* (182), *nálevně* (182), *esenbáci* (215), *Lágr* (246), *fabriku* (261), *fíglů* (279), *za dvacku* (316) apod.

¹¹⁶ Mlžný = mlhavý.

¹¹⁷ Šacovat = odhadovat.

¹¹⁸ Rud'as = Rudé právo.

¹¹⁹ Kápo = obecněčeský výraz; zde slangově dozorce z řad vězňů v koncentračním táboře.

¹²⁰ Kopečky = země za hranicemi tzv. železné opony, Německo a Rakousko.

6.4.6.2 SOCIOLEKT

Specifické vrstvy národního jazyka představují slang a tzv. profesní mluva. Nehovoříme zde o striktně strukturovaných útvarech jazyka, nýbrž o sociálně vymezené slovní zásobě. Dnes již můžeme mezi slangové výrazy zčásti přiřadit také argotismy, které často pronikají do běžné mluvy.

V naší próze se setkáváme s několika specifickými výrazy z prostředí tzv. Sboru národní bezpečnosti, agentů americké tajné služby nebo prvků původně vězeňského slangu. Výrazy, o nichž zde hovoříme, postupně pronikly do každodenní mluvy. V jednotlivých pásmech evidujeme, např. *v díře*¹²¹ (137), *Dělají každou chvíli šťáru v Zábrdí a v okolí.* (154), *fízlů* (155), *osvobodíme od rudejch Československo* (190), *na čáře* (195), *muklové* (199), *šťáva* (208), *kopečkář* (275), *Ona byla spojkou* (258), *Nepozná nic a zastřelí mě jako škodnou.* (254).

6.4.7 OBRAZNÁ POJMENOVÁNÍ

Obrazné pojmenování využíváme k nepřímému pojmenování dané skutečnosti. Na jedné straně se prosazuje význam pojmenovávací jednotky, na straně druhé také její konotace. Na přenesení významu se hlavně podílejí metafora a metonymie.

6.4.7.1 METAFORA

Metaforu klasifikujeme jako druh básnického tropu. Jak jsme již zmiňovali výše, jedná se o tzv. přenesení určitého významu na základě vnější podobnosti, tj. tvaru, velikosti, barvy, stavu apod. V rámci uměleckého textu přispívá k celkové estetizaci, přičemž čtenáře nutí zamyslet se a zaktivizovat svou fantazii.

V pásmu vypravěče objevujeme, např. *Jen bílé vršky kopců září.* (9), *Roztrhaná mračna visí nehybně.* (10), *opilá sovětským Ruskem* (13), *oči, dvě modré pasti na mužské* (20), *moře času* (25), *šumavského casanovu* (37), *prší střely* (38), *vlasy na skráních prokvétají šedinami.* (39), *I on měl ukázat ostré zuby a drápy.* (40), *pohledem propaluje seržantovu košili* (43), *vniká pod nános hesel a vykřičníků* (79), *maják mezi pevninou bavorského břehu a Československem zmítaným komunistickou bouří* (110), *srůstá s břehem i s dnem* (198), *vsadila na nepravou kartu, na komunistu Bräuera* (248), *sedm hladových krků* (290), *uzavírá je v kamenné hrobce, dole už na ně čeká jen chladná voda* (368). Zaregistrovali jsme také ustálenou neboli lexikalizovanou formu metafory, která již pozbyla svou jedinečnost, a to v případě *ucha hrnce* (35), *na lavici obžalovaných* (232).

---

¹²¹ Díra = ve vězeňské mluvě šachta.

V pásmu postav nalézáme pouze několik dokladů metafory, např. *smetánka národa* (39), *co je ta žába zač* (316). V dialogu Marie a její sestry nacházíme určitý typ vtipné metafory užitý ve chvíli, kdy obě postavy uvažují nad tím, zda budou stále sledovány: „*Myslíš, že tu takhle budou vysedávat i přes Boží hod?*“ „*Určitě. Jenom se promění v rampouchy.*“ (219). Vlasta metaforicky sděluje Josefovi, že se spolu vyspí: *Pak si mě odvedeš do duchen, co říkáš?* (34). Toto spojení používá opakovaně.

Přenesením konkrétní lidské vlastnosti na neživý objekt vzniká personifikace neboli zosobnění. Případy personifikace evidujeme zejména v rámci pásma vypravěče, např. *Rentgenuje ho svýma zapadlýma očima.* (10), *vše schlamstne mrazivý sníh* (12), *žlutá zář se rozlila po kachlíčkách* (35), *Všude však panuje klid.* (36), *Strach a napětí prosakují do všedních dní* (38), *Mlha mu zalézala pod nehty.* (110), *Hlad je denním společníkem.* (135), *Tma tlačí do očí.* (139), *za košili mu zalézají ostré jehličky* (195), *štěkající samopaly* (196), *krev mu buší do spánků* (197), *slzy smývají minulost* (248), *A komunistická strana bude hrdá na něho.* (253), *Kroky se začnou vzdalovat.* (365). *Temnota by je nadobro spolkla.* (339). Pozorujeme také jev opačný – člověk je stylizován do neživého objektu, např. *jeho tvář se promění v šedivý balvan, trochu smutný, ale tvrdý.* (141), *Bude vyvrhelem společnosti, temnou skvrnou na kabátě proletariátu. Hnusem, co je třeba setřít kapesníkem a ten hned spálit, aby se nešířil dál.* (255).

V pásmu postav si všímáme, např. *Střílel tam každé keř.* (239).

6.4.7.2 METONYMIE

Metonymie se zakládá na přenesení vnitřní věcné souvislosti z jednoho slova na druhé. Věcnou souvislostí máme na mysli vztahy, např. látka a forma, příčina a účinek, část a celek apod. Podtypem metonymie je synekdocha, kterou nacházíme v pásmu postav. Konkrétně zde hovoříme o tzv. totum pro parte synekdoše, tj. nahrazení části celkem, např. *Praha nás válkuje čím dál víc.* (18), *Praha tolik toužila po zadržení rady Brodského* (23), *Na Západě se zase bojí* (234), *Dělnická třída vás všechny rozmačká jako šváby.* (254), *Komunisti jeví enormní zájem o vaši maličkost* (303), *Hlídku Sovětský armády jim prohlídla rakouský I- karty a nechala je jít.* (332).

V pásmu vypravěče nalézáme obdobné případy synekdochy (totum pro parte), např. *Jsou to už dva roky, uvědomí si, co Němci odešli.* (13), *posádka je na nohou* (32), *Hlídku zpomalí několika výstřely.* (195). Zaregistrovali jsme taktéž druhý typ

synekdochy, a to tzv. pars pro toto, čímž rozumíme nahrazení celku za část, např. *na půl ucha* (34), *hrst majoránky* (72), *Tonda sní o kusu chleba se špekem*. (139).

6.4.7.3 BÁSNICKÝ PŘÍVLASTEK

K estetické funkci textu přispívá básnický přívlastek neboli epiteton, jehož podstatou je zdůraznění určitého rysu konkrétního předmětu. Rozlišujeme básnický přívlastek stálý (epiteton constans), anebo básnický přívlastek ozdobný (epiteton ornans). Epiteton ornans v textu působí zcela originálně a nevšedně. V oblasti umělecké literatury jsou tyto přívlastky poměrně časté. Doklady epiteta ornans objevujeme i v naší próze, a to v pásmu vypravěče, např. *Mrtvá zima. Černá a bílá. Bílá a černá. Fialová*. (12), *fialového ticha* (16), *fialové prázdnoty* (17), *v bílé temnotě* (106), *vousatá hlava* (147), *mladé pohlaví* (157), *rašelinového ticha* (158). Lze si povšimnout i epiteta constans, např. *na černém trhu* (30), *obyčejnou tužkou* (115), *nerozlučná dvojka* (311), *hrobové ticho* (354).

6.4.7.4 PŘIROVNÁNÍ

Na metaforickém základě vzniká přirovnání s cílem vytčení určitého rysu anebo vlastnosti. Na rozdíl od klasické metafory, která pouze naznačuje danou skutečnost, u přirovnání pozorujeme snahu o detailnější osvětlení skutečnosti. Nejfrekventovanější spojkou, s jejíž pomocí často přirovnáváme, je spojka „jako“.

Pásmo vypravěče shledáváme za nesmírně bohaté na výskyt přirovnání. Jako nejčastěji užívané se jeví spojky „jak“ či „jako“, např. *Egon se před ním cítí jak myš chycená na konci labyrintu*. (10), *připadá si jak ta jabloň, jak starý nachýlený strom s holou korunou* (13), *taje v její náruči jako rampouch, co visí ze střechy* (17), *je jako nadržžený hřebeček* (22), *Mladík u vozu se napruží, jak natažená železná špona* (28), *šupinatá hnědá kůra je zahaluje, jak uniforma* (30), *připadal si zas jak malej školáček* (34), *on se cítil jak Cézár těsně před dobytím Galie* (35), *vyje jako vlk* (38), *ony se pomalu snášejí do ulice, jako chomáčky peří* (43), *Bílé zuby svítí z černé tváře, jako patníky u cesty*. (50), *Sloupy vody stékají jako vodopád ze střechy* (64), *Stromy stojí kolem jako němé sochy* (76), *jako by všichni seděli na letícím kolotoči, který stíná hlavy...*(79), *Cáry mlhy visely ve vzduchu jako záclony*. (102), *Pobíhá po chodbách jako štvaná srna* (127), *miluje je jako stehna, náruč všech žen* (157), *Připadá si jako v dětství* (171), *Měli ho na dostřel, jak na dlani, a on se vypařil*. (199), *Ten dopis je studený jak psí čumák*. (221), *automat se klimbá na zádech jako mrtvá liška* (249), *matně svítí do tmy jako plynová lampa* (275), *pohublý a bledý jako stěna* (323), *Estébáci si s ní hrají*

jako kočka s myší. (365). Za zmínku stojí mnohočetné přirovnání v jednom z vnitřních monologů, např. *Nejradši by se vsákl do měkké půdy jako inkoust do pijáku, jako déšť do mechu, jako modré stíny lesa do fialové noci.* (158). Přirovnání můžeme vyjadřovat taktéž vedlejší větou, např. *Dveře plačtivě vržou, jako když se mrouská kočka.* (13), *Hlas má sytý a drsný, jakoby vysoustružený šumavským větrem.* (15), *Mluví na ně, jako by to byli lidé, jako by jí rozuměli* (16), *Přičichne si k dlaním, jako by stále ještě voněly Vlastou.* (19), *To jenom Josífek umí lhát, jako když tiskne.* (27), *Milují se zběsile, jako by měli v příštím okamžiku oba zemřít.* (46), *Myšlenky na přechod přes hranici zaplaší, jako když odhání nepříjemný hmyz.* (218), *Ludvík si se svým partákem vykračují, jako by se nechumelilo.* (274).

Autor rovněž přirovnává s pomocí samostatné věty, v níž využívá zvláště sloveso „připomínat“, např. *Pohledem zavadí o stromy se zvrásněnou kůrou a s pokřivenými větvemi, připomínají stařeny postavené do sněhu, jako by přimrzly a nemohly jít dál.* (12). *Mluví na ně, jako by to byli lidé, jako by jí rozuměli* (16), *připomíná zvířecí mršinu* (28), *Myšlenky se mu honí hlavou a připomínají divoká mračna.* (45), *Váš mu připomíná černého chlupatého čmeláka.* (131), *Josef připomíná nedůvěřivou šelmu* (243), *Připomínají nehybné kmeny.* (340). V jedné z předchozích kapitol jsme upozorňovali na přítomnost osamostatněných částí výpovědi v textu, resp. vedlejších vět s počáteční spojkou „že“. Nyní se střetáváme s počáteční spojkou „jako“, např. *Noha zas bolí. Jako by v ní měla střepinu.* (12), *Jako by byl prostor zároveň plný i prázdný.* (339), *Jako by se tu právě teď zhmotnili z mlhy.* (366).

Četnost výskytu přirovnání je v pásmu postav výrazně nižší než u předchozího pásma. Pouze pro doplnění uvádíme přirovnání, např. *ty umíš bejt vlezlej jak opičák* (18), *běháš jak čamrda, sakra, jak nějakej kašpárek* (25), *jsem utahanej jak fena po vrchu* (29), *Komunismus je jak mor, a my nesmíme dopustit, aby nakazil i zbytek světa.* (41), *Máš sračku jak řemen, kámo.* (63), *Oharek svítí v noci jak baterka.* (77), *Zastřelí nás na útěku jako zajíce.* (78), *připadám si, jako bych plaval ve smetaně* (104), *Tam chytaj lidi jak nějaký mouchy na mucholapku.* (275).

6.4.7.5 SHRNUTÍ

V rámci metaforického vyjadřování pásma vypravěče nás zaujala zejména personifikace, která se v něm opakovaně vyskytuje, např. *Tma tlačí do očí.* (139) nebo *slzy smývají minulost* (248). Naopak v oblasti pásma vypravěče se s ní střetáváme zřídka, např. *Strílel tam každéj keř.* (239). Pásmo postav vyniká značným výskytem

synekdochy (totum pro parte), např. *Praha nás válčuje čím dál víc.* (18), v pásmu vypravěče zaznamenáváme i druhý typ synekdochy (pars pro toto), např. *hrst majoránky* (72). Z hlediska básnického přívlastku si všímáme autorovy práce s barvou, např. *fialové prázdnoty* (17), *v bílé temnotě* (106). Za nejvýraznější prvek obou pásem považujeme přirovnání, které se objevuje v nejrůznějších formách ve spojení se spojkou „jako“, např. *vyje jako vlk* (38), *připadám si, jako bych plaval ve smetaně.* (104).

6.4.8 FRAZEOLISMY

Frazém charakterizujeme jako ustálené slovní spojení skládající se ze dvou nebo i více jednotek popř. vět, jež společně tvoří ucelený význam. Jednotlivé frazémy představují přirozenou součást našeho běžného mluveného projevu.

V oblasti pásma postav nacházíme velké množství frazémů slovesné povahy, např. *já věděl, že mě nenecháš ve štychu* (19), *Zmiji na prsou jsme si hráli.* (50), *vzal taky roha* (56), *Jdou po nich.* (94), *mají zálsuk* (95), *Hejbni kostrou* (95), *Ten dostává nakládačku, co?* (129), *Obrňme se trpělivostí* (166), *má kuráž* (169), *Má to jeden háček...*(173), *jsme v hajzlu* (189), *vypustíš duši* (203), *vzít do zaječích* (235), *Dám za to ruku do ohně.* (298), *zachovat chladnou hlavu* (299), *sežrali Šalamounovo hovno* (350), *trefil hřebíček na hlavičku* (350), *Spolkli ho i s navijákem* (351), *A jsme u jádra pudla.* (352), *Měla ale smůlu.* (359). Dále klasifikujeme frazémy neslovesné, např. *napoleonský komplex* (47), *horká hlava* (148), *skoupý na slovo* (202), *lišky podšitý* (230); i větné, např. *A Josífká je vždycky v chalupě plno.* (15), *Nechval dne před večerem.* (154), *prašit, jak uhod'* (203), *Jen pro ten dnešní den, stojí za to žít...*¹²² (342), *Neměli ánunk, komu tlačeť káru.* (389).

Pásmo vypravěče je rovněž bohaté na frazeologické slovesné spojení, např. *Bude změna počasí, cítí ji v kostech.* (12), *třebaže se snaží dělat ramena* (15), *pověsil řemeslo na hřebík* (19), *Měří se pohledy* (59), *Podlamují se mu kolena* (110), *ztratí pojem o čase* (110), *Ztrácí hlavu.* (127), *aniž by tušil, že ho čeká oprátka* (127), *nevytáhnou paty* (162), *nevěstí nic dobrého* (223). Nechybí ani frazémy větné, např. *Pod svícnem bývá tma.* (175), *Vzduch je čistý.* (231); a neslovesné, např. *křížovými výslechy* (134), *šestý smysl* (226).

---

¹²² Z filmu *Kristián* (1939), režie M. Frič; uvedeno dle *Slovníku české frazeologie a idiomatiky 4 výrazy větné.*

ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce byla lingvistická analýza životopisného románu *Návrat Krále Šumavy* od jihočeského autora Davida Jana Žáka. V teoretické části práce jsme na základě odborné literatury vymezili základní znaky funkčního stylu uměleckého. Principy, na jejichž bázi jsou umělecká díla vystavěna, jsme shrnuli v kapitolách o textové a jazykové výstavbě textu. Teoretickou část uzavřely dvě kapitoly věnované jednak autorovi, jednak hlavní postavě románu, skutečnému převaděči, Josefu Hasilovi.

Praktická část již obsahovala samotnou analýzu textu. Z hlediska textové výstavby vypravěč figurující v *er*-formě aktivně nevstupuje do příběhu, nicméně jeho prostřednictvím pronikáme do myšlenek konkrétních postav. Autor text ozvláštnil rovněž označením kapitol s pomocí tučného zvýraznění a velkých písmen. Analýza excerpovaného materiálu následně probíhala ve čtyřech jazykových rovinách: foneticko-fonologické, morfologické, syntaktické a lexikální. V první řadě byly uvedeny prvky objevující se v pásmu postav, v druhé řadě pak prvky pásma vypravěče. Naše pozornost byla soustředěna na tzv. příznakové jevy, tj. nespisovné, dobově a stylově zbarvené, expresivní prvky. Pásmo vypravěče stálo v kontrastu s pásmem postav, jelikož jeho příznakovost spočívala právě ve spisovnosti.

Ve foneticko-fonologické rovině jsme mezi nejvýraznější prvky pásma postav zařadili tzv. obecněčeské zúžené *-í*, jež bylo zaznamenáno v několika pozicích, a to v koncovce adjektiv *dobrý místo* (21); zájmen *do mý kanceláře* (33) nebo řadových číslovek *třináctýho září* (240). Povšimli jsme si také pronikání tohoto jevu do názvu míst a obcí, které ve svém názvu obsahovaly tvrdé adjektivum, např. *na dlažbě Černínskýho paláce* (24) či *ještě ve Zvonkovy* (180). Do této roviny spadá výskyt obecněčeského fonému *-ej*, jenž se nacházel taktéž na pozici koncovky adjektiv, např. *levej úsek* (82), zatímco méně jsme jej pak objevili v pozici těsně před koncem slov, např. *politicejm vězňům* (183), *plno jinejch* (337). Tento jev jsme evidovali i uprostřed slov, např. *hejbněte* (11), *zejtra* (26), *stejskalo* (387). Naopak v běžné mluvě velice užívané protetické *v-*, se v naší próze téměř nevyskytovalo. Zaznamenali jsme jej pouze výjimečně, např. *vodtud* (11), *vohrady* (52), *voni* (57). Oproti pásmu postav jsme nenašli v pásmu vypravěče téměř žádné obecněčeské fonémy, tudíž se zde uplatňoval předpoklad spisovnosti. Výjimku zde představovala situace, kdy vypravěč pronikal do myšlenek postav, např. *Josef? Její Josef? Vysněný princ? On? Nejúžasnější mužskej, kterého kdy potkala.* (125).

V morfologické rovině pásma postav dominovala unifikovaná koncovka -ma, kterou jsme objevili u substantiv, např. *srnkama* (70), *povidlama* (155); adjektiv *napěchovanejma* (208), *silnejma* (321); i zájmen *takovejma* (316), *svejma* (383). Nalezli jsme také pravidelně se opakující regionální variantu *přes Budějce* (189), *do Budějce* (232). Rodinné příslušenství bylo v některých případech naznačeno pomocí tvaru -ovic, např. *Vávrovic Annou* (230). Jednotlivé postavy byly osločovány křestními jmény ve tvaru vokativu, např. *Josefe?* (180) i nominativu, např. *Josef, znáš to tu jak svý boty.* (156). Zaznamenali jsme specifické oslovení zkratkou neboli krycím označením, např. *B7, neskonale mi piješ krev...*(265). Zvýšená frekvence užití zájmen byla dokladem snahy o navození dojmu realistického rozhovoru, např. *od toho Kota* (54), *ty dvě ženské* (325). Ve 3. os., č. m. docházelo k vypuštění samohlásky -í, např. *plandaj* (154), *honěj* (203). Charakteristickým znakem řeči postav se stala částice „prý“, a to jak ve své spisovné podobě, např. *Prý utekl těsně před zatčením.* (353), tak v obecněčeské variantě, např. *Prej je to pecka* (335). Pásmo vypravěče i zde vynikalo svou spisovností. V tomto pásmu nás zaujala hovorová varianta „ženská“, např. *za jinou ženskou* (67), *ženským z fabriky* (376).

Syntaktická rovina byla bohatá na množství různých větných konstrukcí. V pásmu postav jsme zaznamenali věty bezpodmětové, např. *Už se stalo.* (169), *Mrzí mě to, opravdu.* (321). Mezi nejfrekventovanější spojky jsme zařadili spojku „že“, která klasicky připojovala vedlejší větu k větě hlavní, např. *Já věděla, že mě nezklameš.* (98), *Doufám, že máš s sebou dost papíru, myslím, že ho budeš potřebovat.* (66). Spojka „že“ byla nalezena také ve funkci částice, a to *Že by támhleten?* (287). Ve zkoumané próze jsme se setkali také syntaktickými figurami, mezi něž řadíme elipsu, např. *Za náma je smrt, před náma život.* (213), *Kolik jich vlastně je? Pět.* (75), dále pak předsouvání části výpovědi s cílem vytčení, např. *Šťastnej nálezce, tenhle Hasil.* (115). Výrazy zdůrazňující funkci emfaticko-emocionální byly záměrně opakovány, např. *Žádný nebe, žádněj čerstvej vzduch! Jste paraziti týhle společnosti a pro vás je i kyslíku a slunečních paprsků škoda!* (133), *Vždycky se vrátíš, vždycky!* (310). Výpustka neboli „trojtečka“ se stala charakteristickým jevem registrovaným v pásmu postav. V pásmu vypravěče byla situace obdobná. Autor pro zvýšení napětí využíval velice krátkých strohých vět, které byly v souladu s celkovým kontextem a prostředím díla, např. *Téměř nedýchá.* (26), *Cvakla klika.* (252). Větné ekvivalenty vhodně doplňovaly syntaktickou rozmanitost této prózy, např. *Vlčák. Hlídka.* (195), *Žádná zpráva, nic.* (201).

Předem jsme předpokládali, že v oblasti lexika nalezneme velké množství lexémů z nejrůznějších odvětví jazyka. Tento předpoklad byl naplněn. Zkoumaná próza byla situována do prostředí přelomu 40. a 50. let 20. století, kdy se tehdejší Československo ocitalo pod stále pevnější vládou komunistické strany. Toto se zcela přirozeně projevilo i v oblasti lexika. Mezi výrazové prostředky s dobovým příznakem jsme zařadili dichotomické výrazy objevující se v pásmu postav, např. *komunista* (53) a *komouš* (152), *z partaje* (83) a *Strana* (92). Negativní evaluativa byla překvapivě součástí i pásma vypravěče, např. *imperialistických štváčů* (9). Z hlediska stylového příznaku převažovaly výrazy původem z němčiny, např. *s hahnkrajcem* (33), *vypulíruju* (51), *nelajsnul* (208). Poměrně často byla zastoupena v obou pásmech deminutiva, např. *agentíka* (238), *esenbáček* (166). Na místo domáckých podob jmen byla v mnoha případech užita příjmení, čímž docházelo k stírání případné, ať už kladné, či negativní expresivity v obou pásmech, např. *Koncem října seznámí Kaska Palmu s Josefem Ludvíkem a z těch dvou se stane nerozlučná dvojka.* (311). Slova se záporným expresivním příznakem se v této próze vyskytovala mnohem četněji. Jednalo se zejména o nadávky či klení. Tyto prostředky obvykle dodávají na živosti díla, přičemž přispívají k vytvoření dějového napětí nebo blíže charakterizují jednotlivé postavy. Kontrastně působily postavy zastupující ženské a mužské pohlaví. V řeči žen příznakově působila spisovná čeština bez vyhrocené negativní exprese v podobě nadávek, naopak v řeči mužských postav se tyto lexémy objevovaly daleko častěji. Lexémy se slohovým příznakem jsme členili do skupin kolokvialismů, knižních výrazů a termínů. Hovorové lexémy se přirozeně vyskytovaly v obou pásmech, zatímco knižní výrazy byly nalezeny pouze zřídka v popisných pasážích pásma vypravěče. V rámci odborných výrazů dominovaly termíny z oblasti medicíny, např. *kopulace* (158), *ischias* (216); a fráze z oblasti práva a soudnictví, např. *se dopustili zločinu přípravy úkladů proti republice* (131). Rozeznali jsme také původně slangové prvky, které v dnešní době zčásti splynuly s výrazy obecné češtiny, a to *na čáře* (195), *muklové* (199), *Dělají každou chvíli šťáru v Zábrdí a v okolí.* (154).

K estetické funkci uměleckého díla přispívala rovněž obrazná pojmenování. Tyto prvky – metafora, metonymie, epiteton a přirovnání – našly své uplatnění zejména v pásmu vypravěče. V pásmu postav převažovalo přirovnání ve spojení se spojkou „jak“, např. *Oharek svítí v noci jak baterka.* (77), *jsem utahanej jak fena po vrhu* (29).

Frazeologismy tvoří samozřejmou součást naší běžné mluvené komunikace. Tato skutečnost se promítala taktéž do jazykové výstavby této prózy. V obou pásmech jsme si povšimli velkého množství frazémů jak povahy slovesné či neslovesné, tak větné. Podle našeho názoru nebylo potřeba jednotlivé frazémy dále vysvětlovat, jelikož se jednalo o jasná, a všem zřejmá frazeologická spojení, např. *Hejbni kostrou* (95), *nevytáhnou paty* (162).

Na základě výše zjištěných poznatků můžeme tvrdit, že námi předem stanovené hypotézy se z části potvrdily. V oblasti hláskosloví a tvarosloví byly nespisovné prvky zaznamenány pouze v pásnu postav. Syntaktická rovina byla bohatá na výskyt různých větných konstrukcí. Především nás zaujali krátké stroze působící věty, jež vhodně doplňovaly celkový charakter díla nebo delší lyrické pasáže popisující šumavskou krajinu. V rovině lexikální byly objeveny četné výrazy se záporným expresivním příznakem, kdežto výrazy s kladným příznakem byly v menšině. Obrazná pojmenování byla doménou především pásma vypravěče.

Životopisný román Davida Jana Žáka, *Návrat Krále Šumavy* (2012), vznikl dlouhých šest let, během nichž autor podle svých slov mnohokrát uvažoval nad tím, že snad tuto prózu ani nedokončí. Román psaný s poctivostí a prvky dokumentu nakonec spatřil světlo světa, a právě čtenáři oceňují tu nepopiratelnou poctivost a důslednost¹²³, která se promítá i do Žákova jazyka a stylu.

---

¹²³ GRUBHOFFER, V. (2013): David Jan Žák vzkřísil Krále Šumavy: Z masa a kostí. *Českobudějovický deník*, č. 3, s. 7.

SEZNAM LITERATURY

- BEČKA, J. V. (1948): *Úvod do české stylistiky*. Praha: Rudolf Mikuta.
- BEČKA, J. V. (1992): *Česká stylistika*. Praha: Academia.
- CVRČEK, V. (2010): *Mluvnice současné češtiny*. Praha: Karolinum.
- ČERMÁK, F. (2001): *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. 3. vyd. Praha: Karolinum.
- ČECHOVÁ, M. – KRČMOVÁ, M. – MINÁŘOVÁ, E. (2008): *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- ČECHOVÁ, M. a kol. (2000): *Čeština – řeč a jazyk*. 2. vyd. Praha: ISV.
- ČERMÁK, F. (2001): *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. 3. vyd. Praha: Karolinum.
- ČERMÁK, F. a kol. (2009): *Slovník české frazeologie a idiomatiky 1. Přirovnání*. Praha: LEDA.
- ČERMÁK, F. a kol. (2009): *Slovník české frazeologie a idiomatiky 2. Výrazy neslovesné*. Praha: LEDA.
- ČERMÁK, F. a kol. (2009): *Slovník české frazeologie a idiomatiky 3. Výrazy slovesné*. Praha: LEDA.
- ČERMÁK, F. a kol. (2009): *Slovník české frazeologie a idiomatiky 4. Výrazy větné*. Praha: LEDA.
- ČERMÁK, F. – CVRČEK, V. – SCHMIEDTOVÁ, V. (eds) (2010): *Slovník komunistické totality, 3sv.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- DOLEŽEL, L. (1960): *O stylu moderní české prózy*. Praha: Nakladatelství československé akademie věd.
- FILIPEC, J. et. al. (2001): *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha: Academia.
- GREPL, M. – KARLÍK, P. (1998): *Skladba češtiny*. Olomouc: Votobia.
- GRUBHOFFER, V. (2013): David Jan Žák vzkřísil Krále Šumavy: Z masa a kostí. *Československý deník*, č. 3, s. 7.
- HAVRÁNEK, B. (1932): *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha: Melantrich.
- HALLER, J. (1937): Ses, sis. *Naše řeč*, 21, s. 209-212.
- HUGO, J. (2006): *Slovník nespisovné češtiny*. Praha: MAXDORF.

CHLOUPEK, J. (1994): Funkční styly dnes. *Naše řeč*, 77, s. 57-66.

CHLOUPEK, J. a kol. (1991): *Stylistika češtiny*. Praha: SPN.

KARLÍK, P. – NEKULA, M. – PLESKALOVÁ, J. (eds) (2002): *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

KARLÍK, P. – NEKULA, M. – RUSÍNOVÁ, J. (eds) (1995): *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

KOBLENC, V. (2012): Překvapilo mě, jak skromně Král Šumavy mluví, říká spisovatel Žák. *Českobudějovický deník*, č. 251, s. 7.

KOBLENC, V. (2013): David Jan Žák hledá a píše pravdu o Králi Šumavy. *Českobudějovický deník*, č. 284, s. 7.

KUBÁT, P. (2012): Jako kluk si hrál na Krále Šumavy. *MF DNES*, č. 229, s. B3.

KUBÍČKOVÁ, K. (2013): Jaká je pravda Krále Šumavy? Nové vydání vychází s vysvětlivkami. *Mladá fronta dnes – Jihočeské vydání*, č. 24, s. B13.

MINÁŘOVÁ, E. (2009): *Stylistika češtiny*. Brno: Masarykova univerzita.

MINÁŘOVÁ, E. (2001): *Stylistika pro žurnalisty*. Praha: Grada.

PAVERA, L. – VŠETIČKA, F. (2002): *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc.

REJZEK, J. (2001): *Český etymologický slovník*. Voznice: LEDA.

POŠTOLKOVÁ, B. (1980): K užívání termínů v současné beletrii. *Naše řeč*, 63, s. 14-20.

ŠMILAUER, V. (1939): Obyvatelská jména -ec, -an, -án, -ák. *Naše řeč*, 23, s. 3-6.

ZUBATÝ, J. (1921): Novákovic, u Nováků atd. *Naše řeč*, 5, s. 257-269.

ŽÁK, D. J. (2012): *Návrat Krále Šumavy*, Praha: Labyrint.

Internetové zdroje

http://www.davidjanzak.cz/3_biografie.html. Cit. 2016-04-16.

http://www.denik.cz/ostatni_kultura/pet-let-a-roman-o-krali-sumavy-se-porad-dobre-prodava-20160208-yvbl.html. Cit. 2016-04-16.

<http://www.zabrdi.cz/kral-sumavy/>. Cit. 2016-04-16.

<http://prirucka.ujc.cas.cz/>. Cit. 2016-04-16.

http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/host/_zprava/david-jan-zak-pri-psani-navratu-krale-sumavy-jsem-zjistil-ze-neexistuje-cerna-a-bila--1193964. Cit. 2016-04-16.

<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/1105880-krale-sumavy-do-filmu-vrati-radim-spacek>. Cit. 2016-04-16.